

Foto © Kristína Magdolenová

Dávajme Rómom mená...

Známa sa rozhodla, že si nájde prácu. Je mladá, pekná, príťažlivá, vyučená kozmetička. V škole bola hodnotená ako jedna z najlepších. Absolvovala množstvo konkurzov, ale neúspešne. Dôvod? Nesmelé alebo aj smelšie: „Viete, vy ste Rómka. Mohli by ste nám odplášiť zákazníčky. Asi sa budú báť ísť ku vám...“ Bla, bla, bla...

Nikto z týchto ľudí však konkrétnu skúsenosť s tým, že by si zákazníčka nepriala ísť ku dobrej kozmetičke len kvôli jej etnickej príslušnosti, nemal, ale rozhodli sa

tak, pretože očakávajú negatívnu reakciu.

Kolega sa rozhodol vypomôcť v kuchyni nákupom hotových výrobkov mäsa a údenín. Krátko na to, ako sa postavil do radu, sa pred ním stojaca žena obzrela začala kričať na dcéru vedľa: „To si mi nevedela povedať, že za mnou stojí Cigán?“ a hneď kontrolovala peňaženku. Kolegovi to bolo nepríjemné, našťastie ho zachránila predavačka, ktorá ho poznala osobne.

Kamarát Michael sem prišiel až z ďalekej Ameriky. Ako profesionál-

ny fotograf samozrejme ovešaný fotoaparátmi. Na ulici vo Vranove nad Topľou začali za ním zrazu pokrikovalť okoloidúci: „Zlodej, pozrite, Cigán, ukradol fotoaparáty...“ Michael je totižto ako pôvodom peruančan tmavšej pleti. Až na upozornenie tlmočníka, že ide o občana USA, ho prestali okrikovalť. Situácia sa zopakovala aj potom, keď vstúpil do miestnej reštaurácie, kde sa hneď jeden z hostí ozval: „Kto sem pustil toho Cigána???“ Až keď počul angličtinu a videl, že dotýčný mu nerozumie, prestal s urážkami.

Američan Bill má Slovensko rád. Počas svojich pobytov tu trávi väčšinu času v rómskych osadách a u svojich rómskych priateľov. Dokonca sem vodí aj svoje deti. Sú to pre nich najkrajšie prázdniny.

Niekedy si hovorím: Kto tu trpí xenofóbiou? Ako vyskočiť z toho vreca nenávisti? Na um mi prichádza odpoveď tak, ako ju sformulovala ešte v predchádzajúcom čísle Rómskych listov Monika Balogová z Lastoviec: Rómovia sa stávajú ľuďmi až vtedy, keď dostanú meno...

Čo tak skúsiť to v každodennej praxi???

Kristína Magdolenová

OBSAH

Mapping rómskych osídlení	2
Matrix po slovensky	3
Tradičný spôsob života Rómov stiera hranice medzi súkromím a verejným životom	4
Na Západe je Východ (z núdze)	6
Druhá šanca	7
Vždy som vedel kto som	8

Mapping rómskych osídlení

Štatistická analýza a kompletná databáza rómskych osídlení, resp. osídlení s rómskou populáciou neexistovala v SR do roku 2004. Rovnako absentovala aj definícia rómskej osady. Mylné boli za rómske osady označované osídlenia, v ktorých sa vyskytovala rómska populácia, bez ohľadu na typ osídlenia, kvalitu života v ňom a mieru jeho integrácie.

Cieľom sociografického mapovania v rómskych osídleniach bolo teda zaplniť medzery. Pre potreby štátnej správy, pre formulovanie a efektívnu realizáciu politik smerujúcich k zlepšeniu postavenia Rómov v spoločnosti bola žiaduca znalosť presných typov osídlení, v ktorých Rómovia žijú.

Výsledky

Na základe výsledkov sociografického mapovania rómskych osídlení je možné odhadnúť, že počet Rómov na Slovensku sa približuje k dolnej hranici demografických odhadov, čo je približne 320 tisíc. Z nich približne 60 % žije integrovane v rozptyle medzi majoritnou populáciou. Zvyšných približne 40 % žije v mestských alebo obecných koncentráciách, osídleniach lokalizovaných na okraji obce/mesta, v osídleniach, ktoré sú od obce/mesta priestorovo vzdialené, prípadne oddelené prírodnou alebo umelou bariérou (potok, železnica, cesta...). Vo výskume sa podarilo zistiť, že v sledovaných komunitách, ktoré majorita označuje ako rómske žije približne 280 tisíc obyvateľov.

V priebehu výskumu anketári navštívili 1 087 obcí alebo miest. V nich bolo identifikovaných 1 575 osídlení rôzneho typu, v ktorých žijú komunity majoritou vnímané ako rómske. V 776 obciach alebo mestách žijú tieto komunity integrovane v rozptyle medzi majoritnou populáciou. Z hľadiska polohy osídlenia je možné zvýšenie komunity rozdeliť na: obecné a mestské koncentrácie (177), osídlenia lokalizované na okraji obce/mesta (338), osídlenia priestorovo vzdialené alebo oddelené prírodnou alebo umelou bariérou (284).

Zo všetkých osídlení môžeme považovať za segregované 149, to znamená, že tieto osídlenia sa nachádzajú na okraji alebo mimo obce/mesta, nemajú dostupný vodovod a podiel nelegálnych obydľí je vyšší ako 20 %.

Banskobystrický kraj

V rámci sociografického mapovania bolo identifikovaných 233 lokalít (59,4%), v ktorých žije integrovane v rozptyle takmer 37.000 Rómov (65,9 % rómskeho obyvateľstva), a 41 lokalít (10,5 %), v ktorých žije koncentrovane približne 5.200 Rómov (6,1 %). Okrem toho bolo zistených 55 rómskych osídlení lokalizovaných na okraji obcí a 63 lokalizovaných mimo obce. V rámci banskobystrického kraja tak žije približne jedna pätina Rómov v segregovaných osídleniach: cca

6.050 osôb, alebo 10,8 % v osídleniach na okraji materských obcí a 4.800 osôb, alebo 8,6 % v osídleniach mimo obce.

Vo vyše dvoch tretinách rómskych osídlení v kraji (277 osídlení, t.j. 70,7 % zo všetkých rómskych osídlení) je možné pripojenie na vodovod, vo zvyšnej tretine rómskych osídlení (113 osídleniach, čiže 28,8 %) vodovod dostupný nie je. Kanalizačná infraštruktúra je vybudovaná iba v 39 osídleniach (9,9 % rómskych osídlení) a čiastočne vybudovaná v 43 osídleniach (11 %); neexistuje až v 308 osídleniach (78,6 %). Plynofikovaných je 90 osídlení (23 %), čiastočne plynofikovaných 69 osídlení (17,6 %) a bez dostupného plynu 233 rómskych osídlení (59,4 %). Elektrifikovaných je 361 (92,6 %) rómskych osídlení v banskobystrickom kraji, čiastočne elektrifikovaných 19 (4,8 %) osídlení a bez možnosti pripojenia sa na elektrickú rozvodnú sieť je 12 (3,1 %) osídlení.

Väčšina rómskeho obyvateľstva žije v bytových domoch (2.642 bytových jednotiek) a legálne postavených rodinných domoch (5.542 bytových jednotiek). Okrem toho bolo zaznamenaných aj 8 legálne postavených drevených domov. Na území kraja sa ďalej nachádza 297 nelegálne vybudovaných rodinných domov, 262 chatrčí, 31 unimobuniek, 34 nebytových budov a 20 iných objektov obývaných rómskym obyvateľstvom.

Košický kraj

Na území košického kraja bolo identifikovaných 430 rómskych osídlení, v ktorých žije 84.276 obyvateľov. Bolo zaznamenaných 171 lokalít (40 % osídlení košického kraja), v ktorých žije vyše 23 tisíc Rómov v rozptyle medzi majoritnou populáciou. (27,4 %). V etnicky homogénnejších koncentráciách žije približne 9.835 osôb, čo zodpovedá 11,7 %. V košickom kraji sa ďalej nachádza 105 osídlení situovaných na okraji obce (24,4 %), v ktorých žije približne 27.700 osôb (32,8 %), ako aj 111 priestorovo segregovaných osídlení umiestnených mimo obce (25,8 %), v ktorých žije približne 23.700 osôb (28,1 %). V podmienkach segregácie žije približne 61 % rómskeho obyvateľstva košického kraja.

V približne jednej tretine (36 %; počet 155) rómskych osídlení nie je dostupný vodovod; vo zvyšných dvoch tretinách osídlení (64 %; počet 275) vodovod dostupný je. Kanalizácia je zavedená iba v 9,3 % (40) rómskych osídlení, čiastočne zavedená v 8,6 % (37) osídlení. Vodovod nie je dostupný v 82 % (352) osídlení. Približne polovica rómskych osídlení v košickom kraji je plynofikovaná úplne (34,2 %; počet 147), alebo aspoň čiastočne (24,7 %; počet 106). Výrazná väčšina rómskych osídlení, približne 90,5 % (389), je elektrifikovaná úplne a 6,5 % (28) aspoň čiastočne. Bolo identifikovaných 13 osídlení (čo zodpovedá 3 % zo všetkých rómskych osídlení v kraji), ktoré nie sú

elektrifikované.

Na území košického kraja žije väčšina rómskeho obyvateľstva v bytových domoch (2.142 bytov), legálnych murovaných domoch (6.131 bytov) alebo legálne postavených dreveniciach (32 bytov). Okrem toho sa tu však nachádza aj 1087 chatrčí, 1.297 nelegálne vybudovaných murovaných domov rôzneho štandardu, 113 nelegálne postavených drevených domov, Rómami obývaných 81 nebytových budov, 17 unimobuniek a 73 objektov iného typu (vrátane maringotiek, dier v zemi, stanov a podobne).

Prešovský kraj

Žije tu približne 85.500 Rómov v 365 osídleniach. Približne 36,5 % Rómov žije v integrovaných podmienkach, t. j. v rozptyle medzi majoritnou populáciou (122 osídlení/33,4 % z osídlení v kraji; 25.960 osôb/30,4 % rómskych obyvateľov prešovského kraja) alebo v etnicky homogénnych koncentráciách, ktorých bolo identifikovaných 27 (7,4 % z osídlení v kraji; žije v nich takmer 10.000 osôb, čiže asi 11,7 % rómskych obyvateľov prešovského kraja). Takmer dve tretiny Rómov žije segregovane v osídleniach na okraji alebo mimo obcí. V osídleniach situovaných na okraji obcí, ktorých bolo identifikovaných 131 (35,9 %), žije asi 27.690 osôb (32,8 %); v osídleniach vzdialených alebo bariérou oddelených od materskej obce, ktorých bolo zaznamenaných 85 (23,3 %), žije približne 23.700 ľudí (28,1 %).

Z pohľadu infraštruktúrneho vybavenia je vodovod dostupný v 249 osídleniach (68,2 %) prešovského kraja, zatiaľ čo v 116 osídleniach (31,8 %) vodovod nie je ani zavedený. Tri štvrtiny rómskych osídlení nie sú odkanalizované (275 osídlení; 75,3 %), 21 osídlení je odkanalizovaných čiastočne (5,8 %) a 69 úplne (18,9 %). Približne v polovici rómskych osídlení (186 osídlení; 51 %) nie je dostupný plyn, 164 osídlení (44,9 %) je plynofikovaných úplne a 15 osídlení (4,1 %) aspoň čiastočne. Elektrifikované sú takmer všetky rómske osídlenia na území prešovského kraja (360, čo zodpovedá 98,6 %ám); bolo zaznamenaných iba 5 osídlení, v ktorých elektrina dostupná nie je (1,4 %).

Rómovia tu bývajú v 1987 bytoch v bytových domoch, 4.267 legálne postavených rodinných domoch a 88 legálnych dreveniciach. Okrem toho sa tu nachádza 1.930 obývaných chatrčí, čo je v absolútnych číslach najvyšší počet v rámci Slovenska, 1.125 nelegálne postavených murovaných a 297 drevených rodinných domoch rôzneho štandardu. Rómovia v tomto kraji ďalej obývajú 117 unimobuniek, 19 nebytových budov a 14 iných priestorov, ktoré nie sú určené na trvalé bývanie.

Žilinský kraj

Väčšina rómskych komunít identifikovaných na území žilinského kraja žije integrovane vo väčšinovej populácii: bolo zistených 18 lokalít

(45 %), v ktorých žije 2.212 (41 %) osôb v rozptyle medzi nerómskou populáciou a 12 lokalít (30 %), v ktorých žijú Rómovia koncentrovane medzi nerómskou populáciou. Okrem toho výskumníci zaznamenali 5 (12,5 %) separovaných osídlení umiestnených na okraji obcí a ďalších 5 vzdialených od obce alebo od obce oddelených bariérou. V separovaných osídleniach žije 396 (7,4 %) rómskych obyvateľov kraja a v separovaných (vzdialených alebo oddelených bariérou) 886 (16,5 %) obyvateľov.

Drvivá väčšina rómskych komunít má prístup k vodovodu (87,5 %) a k elektrine (92,5 %), cez 50 % lokalít obývaných Rómami je aj úplne alebo čiastočne odkanalizovaná (úplne 42,5 %, čiastočne 12,5 % a bez kanalizácie 45 %). Väčšina lokalít, v ktorých bola identifikovaná rómska komunita, nie je plynofikovaná.

Rómovia na území žilinského kraja žijú prevažne v bytových domoch (417 bytov) a v legálne postavených rodinných domoch - murovaných (274), či drevených (45). Okrem toho sa v kraji nachádza aj 34 nelegálne postavených murovaných domov a 10 nelegálne postavených drevených domov, 117 chatrčí, 65 unimobuniek a 4 iné nebytové objekty obývané príslušníkmi marginalizovaných rómskych komunít.

Nitriansky kraj

Na území nitrianskeho kraja žije približne 24.000 Rómov, z ktorých väčšina (80,5 % alebo 19.300 ľudí) žije integrovane v rozptyle medzi majoritnou populáciou 117 sídiel. Okrem toho ďalších 13 % (asi 3115 osôb) žije integrovane medzi majoritnou populáciou, avšak koncentrovane v 17 lokalitách. V nitrianskom kraji boli identifikované aj 4 osídlenia mimo obce, v ktorých žije spolu 250 osôb (asi 1 %), a 14 osídlení lokalizovaných na okraji majoritného osídlenia, v ktorých žije do 1.350 osôb (približne 5,5 %).

Vodovod je dostupný v 122 osídleniach (80,3 %). Elektrina je dostupná v 139 osídleniach (91,4 %) a čiastočne dostupná v 7 osídleniach (4,6 %); elektrifikovaných nie je 5 osídlení, čiže asi 3,3 %. Plynofikovaných je 70 osídlení (46,1 %), čiastočne plynofikovaných 41 osídlení (27 %) a bez možnosti napojenia sa na sieť sú obyvatelia 40 osídlení (26,3 %). V prípade jedného osídlenia sa možnosť pripojenia na rozvod plynu nepodarilo zistiť. Najväčšie problémy majú obyvatelia rómskych osídlení na území kraja s dostupnosťou kanalizácie. Možnosť pripojiť sa k systému kanalizácie majú iba v 14 lokalitách (9,2 %), prípadne čiastočne (iba v časti osídlenia) v 17 lokalitách (11,2 %). Vo zvyšných 121 lokalitách (79,6 %) kanalizácia neexistuje.

Príslušníci rómskych komunít nitrianskeho kraja žijú najčastejšie v legálne postavených murovaných rodinných domoch (2.749 bytových jednotiek), v bytových domoch (710 bytových jednotiek) a legálne postavených drevených domoch (53 bytových jednotiek). Okrem toho sa tu nachádza 32 nelegálne skon-

štruovaných rodinných domov, 13 chatrčí, ako aj 13 obývaných unimobuniek, 16 obývaných nebytových budov a dva iné objekty obývané Rómami.

Trenčiansky kraj

V priebehu sociografického výskumu bolo na území kraja zistených 46 lokalít obývaných Rómami v rozptyle (približne 3000 osôb, čo predstavuje necelých 70 % rómskeho obyvateľstva v kraji). Okrem toho boli identifikované 4 etnicky homogénnejšie koncentrácie integrovane včlenené do majoritného osídlenia a 7 etnicky homogénnych osídlení umiestnených na okraji obcí. V obecných a mestských koncentráciách žije 880 osôb (20,3 % z rómskych obyvateľov) a v separovaných osídleniach na okraji obcí 440 osôb (10,2 %).

Vodovod je dostupný v 51 osídleniach (89,5 %); úplne odkanalizovaných je 16 a čiastočne 6 osídlení, pričom v 35 osídleniach (61 %) kanalizácia neexistuje. Plynofikovaných je úplne 31 a čiastočne 16 osídlení; v 10 osídleniach (17,5 %) možnosť pripojiť sa k plynovému vedeniu nie je. Minimálne čiastočne elektrifikované sú všetky osídlenia na území kraja (2 osídlenia/3,5 % iba čiastočne).

Príslušníci rómskych komunít žijú v 262 bytových jednotkách v bytových domoch a 273 rodinných domoch. Okrem toho sa na území kraja nachádzajú 3 nelegálne murované rodinné domy, 6 chatrčí a 2 unimobunky.

Trnavský kraj

V trnavskom kraji sa nachádza 55 sídiel, v ktorých žijú rómske komunity v rozptyle (približne 9.000 osôb, čo zodpovedá 62,3 %), a 27 sídiel s koncentrovanou komunitou žijúcou spolu s majoritou (3.500 osôb/24,2 %). Okrem toho bolo zaznamenaných 16 osídlení na okraji obcí (1600 osôb/11 %) a 10 segregovaných osídlení vzdialených od obce alebo oddelených bariérou (necelých 400 osôb/2,8 %). Spolu sa na území kraja nachádza 108 rómskych osídlení, pričom o jednom z nich sa nedali zistiť údaje.

Vodovod je dostupný celkom v 90 osídleniach (83,3 %) a elektrina v celkom 105 osídleniach (97,2 %). Plyn je dostupný v 88 osídleniach (81,5 %; úplne v 82 osídleniach/75,9 %, aspoň čiastočne v 6 osídleniach/5,6 %). Kanalizácia nie je dostupná vo väčšine lokalít - v 67 (62 %), čiastočne dostupná v 17 lokalitách (15,7 %) a plne odkanalizovaných je iba 23 osídlení (21,3 %).

Príslušníci rómskych komunít trnavského kraja žijú najčastejšie v legálne postavených murovaných rodinných domoch (1.678 bytových jednotiek), v bytových domoch (523 bytových jednotiek). Okrem toho sa tu nachádza 160 nelegálne skonštruovaných murovaných rodinných domov, 7 chatrčí, ako aj 6 obývaných unimobuniek, 4 obývané nebytové budovy a desať iných objektov obývaných Rómami.

(pokračovanie na 8. strane)

Matrix po slovensky

■ Kristína Magdolenová

Len tento rok sa v rámci Európskeho sociálneho fondu (ESF) čerpalo okolo 1,5 mld Sk. Financie boli použité v rámci Sektorového operačného programu Ľudské zdroje (SOP LZ), programového dokumentu Bratislava 3 a tiež v rámci programu EQUAL. Ďalšie milióny potečú do týchto programov v nasledujúcich rokoch. Väčšina podporených projektov je zameraná na zvýšenie kvalifikácie pracovnej sily ale predovšetkým na skupiny, ktoré sú na trhu práce znevýhodnené. Teda okrem iných na ženy, Rómov a špeciálne na rómske ženy. Sme však pripravení riešiť postavenie Rómov na trhu práce? Aké sú ich a naše determinaty a limity? Kde končia možnosti pomoci a kde sa začína hranica diskriminácie? Čo sú fakty a čo mýty?

Legislatíva, fakty a emócie

Materiály, ktoré sa na Slovensku pripravujú na rôznych úrovniach ako podklady na hodnotenie situácie Rómov, poskytujú odlišný obraz komunity. Vždy podľa cieľov, ktoré daná správa sleduje. Jeden atribút ich však z veľkej časti spája: je to nevedomosť o Rómoch. Východiskom k tomuto tvrdeniu je fakt, že až do vlnajška ich autori pracovali nielen s odlišnými štatistikami o počte Rómov, ktoré sa pohybovali od 300 000 do 1 milióna, ale predovšetkým ich charakterizuje neznalosť vnútorného života komunity – t.j. pravidiel a hodnôt, ktoré sú rozhodujúce pre určenie kvality života samotných členov komunity, nie pre jej pozorovateľov. Položiť si otázku, čo je potrebné rešpektovať z týchto tradícií a čo je nevyhnutné búrať, si takmer nikto netrúfa.

Jedným z dôvodov všeobecnej neznalosti je aj fakt, že od konca 90-tych rokov sa nevedú oficiálne evidencie podľa etnickej príslušnosti. Od septembra 2002 platí v SR zákon č. 428/2002 Z.z. o ochrane osobných údajov, ktorý okrem iného upravuje ochranu osobných údajov fyzických osôb pri ich spracovaní a bezpečnosť osobných údajov. V § 8 tohto zákona sa uvádza, že „spracúvať osobitné kategórie osobných údajov, ktoré odhalujú rasový alebo etnický pôvod, politické názory, náboženskú vieru alebo svetonázor, členstvo v odboroch a údaje týkajúce sa zdravia alebo pohlavného života a odsúdenia, sa zakazuje“, pričom toto ustanovenie neplatí, „ak dotknutá osoba dala výslovný súhlas na spracovanie týchto údajov“.

Ako ale riešiť problémy, keď ich nepoznáme?

Čo vlastne vieme

Oficiálna štatistika zostavená na základe sčítania ľudu uvádza 89 920 obyvateľov rómskej národnosti v roku 2001 oproti 75 802 v roku 1991.

Východiskom pre najnovšie

štatistické údaje je **Sociografické mapovanie rómskych osídlení na Slovensku**, ktoré sa uskutočnilo v roku 2003. Predmetom výskumu boli osídlenia, **ktorých obyvateľstvo je svojim sociálnym okolím subjektívne vnímané ako rómska komunita na základe antropologických znakov, kultúrnej príslušnosti, životného štýlu a rovnako subjektívne vnímané ako skupina odlišná od ostatných**. Podľa citovanej štatistiky počet Rómov žijúcich na Slovensku je 320 tisíc. V komunitách, ktoré majorita označuje ako rómske, žije približne 280 tisíc obyvateľov. Z nich približne 60 percent žije integrované v rozptyle medzi majoritnou populáciou. Zvyšných 40 percent žije v: mestských alebo obecných koncentráciách, osídleniach lokalizovaných na okraji obce/mesta, resp. v osídleniach, ktoré sú od obce/mesta priestorovo vzdialené, prípadne oddelené prírodnou alebo umelou bariérou (potok, železnica, cesta...). Aj tieto nesmierne pracne získané údaje však nestačia na vytvorenie stratégií, ktoré by boli efektívne pri tvorbe projektov zlepšujúcich podmienky komunity na pracovnom trhu.

Boris Vaňo, vedúci Výskumného demografického centra INFOSTAT, na základe svojich dlhoročných štúdií ide ďalej. Odhaduje, že v súčasnosti žije na Slovensku okolo 403 tisíc Rómov, z toho je 202 tisíc mužov (50,1%) a 201 tisíc žien (49,9%). Vychádzajúc z uvedeného tvrdí, že rómska populácia sa od nerómskej nelíši výraznejšie v štruktúre pohlavia. „Podľa výsledkov sčítania obyvateľov z roku 1980, ktoré sú posledným reálnym údajom o rómskom obyvateľstve v SR, prevládajú v rómskej populácii muži (50,8%, ženy 49,2%). V populácii SR bol v uvedenom roku pomer pohlaví opačný – muži 49,1%, ženy 50,9%,“ uviedol Vaňo pre RPA. Pomer pohlaví sa podľa neho postupne približuje priemerným hodnotám v SR (v roku 2004 – muži 48,5%, ženy 51,5%).

Ani na základe uvedeného však nevieme určiť, aký je podiel rómskych žien na nezamestnanosti a hlavne, aké sú ich resp. naše možnosti to zmeniť a hlavne v akej oblasti zasiahnuť. Čo nám ponúka pracovný trh a čo sme my schopní urobiť pre jeho fungovanie za takmer 2 miliardy korún?

V teréne

Urobili sme teda pre potreby tohto materiálu vlastný nereprezentatívny miniprieskum, ktorý zahŕňa 25 obcí prešovského a košického kraja. Kritériom pre výber obcí bolo, aby počet rómskeho obyvateľstva dosahoval minimálne 10 percent. Sú to prevažne obce, kde sa priemerná životná úroveň rómskej komunity približuje úrovni majority, a kde počet obyvateľov umožňuje vedeniu obce poznať osobne obyvateľov natoľko, aby boli schopní poskytnúť nám požadované údaje. (Neexistuje teda žiadna oficiálna štatistika uvedených údajov.)

Výsledky tohto miniprieskumu sú zaujímavé hlavne z pohľadu umiestniteľnosti rómskej ženy na trhu práce a celkového odhadu jej možností uplatnenia v pracovnom pomere.

V uvedených 25 obciach žije dokopy 22041 obyvateľov, z toho 9227 Rómov (41,9%). Z toho je 2423 žien vo veku nad 18 rokov (11% podiel na celkovom obyvateľstve) a až 4278 mládeže do 18 rokov (19,4% podiel na celkovom obyvateľstve). V rámci tej skupiny obyvateľstva, ktorú nám starostovia identifikovali ako rómsku predstavuje podiel žien nad 18 rokov 26,3% (2423), podiel mládeže do 18 rokov 4278 (58%).

Celkový počet evidovaných nezamestnaných v uvedených obciach je 3544, čo 16,1% nezamestnanosť. Z tohto je podiel Rómov 67,7 % (2398), z toho rómskych žien 1207, čo je 35 % všetkých evidovaných nezamestnaných, ďalších 461 je na materskej dovolenke. Z celkového počtu evidovaných nezamestnaných Rómov predstavujú rómske ženy 50,3 %. Viac ako 55% všetkých nezamestnaných rómskych žien sa zúčastňuje na aktivačných prácach v obci. Zaujímavé je porovnanie nezamestnanosti rómskych a nerómskych žien. V uvedenej vzorke je 1311 evidovaných nezamestnaných žien nad 18 rokov (z celkového počtu 7736 žien), a 104 evidovaných nezamestnaných nerómskych žien (2,9%).

V celej skupine 2423 rómskych žien nad 18 rokov je iba 18 drobných živnostníčok a 44 (1,8%) zamestnaných žien (vrátane komunitných a terénnych sociálnych pracovníkov, asistentov učiteľa ap.). V uvedenej vzorke zamestnanosti iba jedna obec neuviedla počty nezamestnaných podľa etnicity a podľa gender.

Pokúsili sme sa vytvoriť si aj hrubý obraz vzdelanostnej úrovne rómskych žien v uvedených obciach. Dve obce z vybranej vzorky neuviedli túto štatistiku, v ostatných obciach nie je úplne presná, zahŕňa celkom 95 % sledovanej vzorky, ako východisko k tomu, aby sme si vytvorili predstavu o limitech rómskych žien na trhu práce, postačujúca: 20% rómskych žien v uvedenej vzorke nemá ukončené základné vzdelanie, ďalších 64,7% má iba základné vzdelanie, 8,6% má ukončenú učňovskú školu a 1,2 % strednú školu s maturitou. Strednú školu bez maturity má 0,8% žien a vysokú školu iba 0,04% (čo je 1 osoba v celkovej vzorke).

Ako na to?

Toto všetko si uvedomuje Alexander Mušínska, **kultúrny antropológ z Prešova**. To je hlavný dôvod, prečo prišiel s vedecko-výskumným projektom Limity a determinanty umiestniteľnosti rómskych žien na trhu práce.

Základná premisa projektu je veľmi jednoduchá. „Je štatisticky známe, že žena má vo všeobecnosti na trhu práce horšie postavenie, že miera

Foto © Kristína Magdolenová

zamestnanosti žien je nižšia ko mužov. Je to patrné v rómskej komunite. Pri porovnaní s majoritou by tam boli ešte výraznejšie rozdiely. Predpokladám. Nás zaujíma, prečo tieto rozdiely sú? Prečo rómske ženy majú takú nízku mieru zamestnanosti aj v porovnaní s mierou zamestnanosti mužov? Najjednoduchší spôsob, ako to zistiť, je sociologický výskum. Bohužiaľ, významná časť komunity, ktorá je vnímaná ako rómska, žije v spoločensky poddimenzovanom prostredí a v spoločensky horších podmienkach a tvorí práve **underclass**. Z tohto dôvodu musíme voliť aj iný prístup k výskumu,“ hovorí Mušínska a zdôrazňuje, že bez ohľadu na to, či ide o rómsku ženu alebo nerómsku ženu, žena, ktorá patrí do strednej vrstvy a je zamestnaná, je v zásade pre štát nezaujímavá. Nevytvára totiž problém. Problém vytvára nižšia vrstva. Stredná vrstva má totiž jednoduché páky na motiváciu. Z underclassu ho zaujímajú práve Rómovia. „Náš prístup sa dá porovnať s prístupom lekára: stomatológa nezaujímajú ploché nohy pacienta,“ dodáva Mušínska.

Výskum v rámci projektu, na ktorý získali financie v rámci programu SOP LZ, sa začal aj v dôsledku problémom s financovaním projektov z Európskeho sociálneho fondu len na jeseň a prebieha nie celkom typicky. „Všeobecne v prostredí nižších sociálnych vrstiev je nižšia miera vzdelanosti, nižšia miera kognitívnych schopností. Logicky nemôžete dať do tejto vrstvy dotazník a čakať relevantné údaje. Teda jednak nie je jasné, koľko dotazníkov by sa vrátilo a je otázna aj relevantnosť týchto údajov. A to je niečo, kvôli čomu sme nemohli použiť klasickú metódu. A hlavne ani sa nedá dosť dobre poskladať tento dotazník, pretože ideme skúmať niečo, o čom nič nevieme, a teda nevieme ani, ako dotazník stavať,“ upozorňuje Mušínska. Preto použije metódu z domácej vedeckej disciplíny, teda z kultúrnej antropológie, a to je metóda poloriadených rozhovorov. „Anketárov posielame do terénu. Majú istú štruktúru rozhovoru, ktorý budú viesť. Cieľom výskumu je odpovedať na otázku, či v prípade rómskej komunity existujú nejaké limity, ak áno, tak aké, prečo rómske ženy nie sú akceptované na trhu práce,“ vysvetľuje.

Pre tento projekt teda nie je zaujímavé ako vnímajú rómske ženy zamestnávateľa, t.j. ako sa správa podnikateľ, prečo ich neberú do zamestnania. „Zaujímá nás skôr, či existuje niečo, čo je veľmi dôležité zo strany rómskej ženy, ako ona sama vníma

trh práce, svoje postavenie v ňom, ako vníma prácu ako takú, ako vníma svoje postavenie v rómskej spoločnosti. Prenesené do praxe to znamená, že robíme rozhovory o tom, kde pracovali, na akých miestach pracovali, ako vnímali túto prácu, či to bola dobrá práca alebo zlá práca, čo je to zlá alebo dobrá práca, čo pod tým rozumie, čo by išla robiť, za akých podmienok by nikdy nešla robiť, za akých podmienok by išla do práce, kedy by nikdy nešla do práce, čo by rada robila, čo pre ňu práca znamená, či je zdrojom obživy, nástroj na sociálnu mobilitu alebo nástroj na získanie štatutárnych prvkov, aké sú ich predstavy ekonomiky,“ vysvetľuje Mušínska. Dôležité bude samozrejme zistiť aj druhú stranu mince – teda samotné predpoklady týchto žien zapojiť sa do pracovného procesu. „Okrem toho, aké ona sama dosiahla vzdelanie, nás bude zaujímať napríklad aj to, čo očakáva od svojich detí, ako vníma ich vzdelanie, ich budúcnosť...“

V prešovskom kraji uskutočnia 300 rozhovorov v takmer 60 komunitách z 224, ktoré boli na území prešovského kraja identifikované v rámci sociografického mapovania, čo je podľa Mušínsku relevantná vzorka na to, aby mohli naznačiť, či existujú nejaké tendencie, ktoré by sa nejakým spôsobom dali definovať a kvantifikovať a čo by pomohlo lepšie nadefinovať programy a projekty pre komunitu. „Cieľom je urobiť prehľad a skúsiť nájsť niečo, čo by sme mohli definovať ako spoločné pre rómsku komunitu, alebo aspoň pre Rómov žijúcich v podštandardných resp. exaktne definovaných podmienkach,“ zdôrazňuje. Na otázku, v akom jazyku sa budú viesť rozhovory, odpovedá: „V jazyku regiónu, v nárečí, ale nie v rómčine.“ Prečo? „Lebo neexistuje špecifický rómsky trh práce...“

Quo vadis?

Osem nových členských štátov Európskej únie má podľa Svetovej banky šancu zmierniť regionálne rozdiely prostredníctvom európskych fondov.

V rokoch 2007 až 2013 má táto podpora predstavovať 336 miliárd eur (13,5 bilióna korún), teda 0,41 percenta HDP všetkých 25 štátov. V rokoch 2000 - 2006 išlo na tento účel 212 miliárd eur. Najväčší podiel, 78 percent, dostanú regióny, ktorých hrubý domáci produkt na hlavu nepresahuje 75 percent priemeru únie.

Otázkou stále zostáva, ako takýto štedrý finančný príspevok dokážeme použiť.

Tradičný spôsob života Rómov stiera hranice medzi súkromím a verejným životom

Rozhovor s Aninou Botošovou, štátnou radkyňou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR a koordinátorkou pre rómske projekty v rámci rezortu

Rodinné väzby a vzťahy v tradičnej rómskej rodine sú pre príslušníka majority zahalené rúskom tajomstva. Ako to v takej klasickej rómskej rodine vlastne vyzerá?

Pre Rómov má rodina veľký význam. Predstavuje základnú sociálnu jednotku, v ktorej sa zabezpečuje výchova a ochrana jedinca a, samozrejme, reprodukcia. Rómsku rodinu nemožno chápať ako istý počet jedincov, ale vždy ako celok, ktorý voči svojmu okoliu vystupuje jednotne. Konflikty prežívajú rodiny kolektívne, vzťahy medzi jedincami sú vzťahy medzi rodinnými vzťahmi, jedinec koná vždy v mene rodiny. Chyba, ktorú urobí jedinec, sa hodnotí ako chyba celej rodiny. Dobře vychované dieťa žije vo veľkej úcte k svojim rodičom, starým rodičom a starším členom rodiny až po sobáš.

A čo potom?

Po sobáši, ak sa vydá dievča do rodiny chlapca, prijíma tradície novej rodiny, ktorú ju akceptovala. Inak je to s chlapcom, ktorý sa prichádza do novej rodiny. On dodržiava zvyky svojej rodiny a málokedy sa prispôbuje zvykom novej rodiny. Ak náhodou nová rodina ublíži jeho rodine, je ochotný opustiť rodinu a vráti sa k svojej rodine, k rodičom.

Je postavenie otca a matky v rómskej rodine zodpovedajúce tomu, ako ho poznáme z prostredia majority?

Hlavou rómskej rodiny je otec. Starosť o zabezpečenie jedla pre rodinu má matka, ktorej Rómovia prejavujú veľkú úctu. Veľkú vážnosť a úctu má aj stará mama a starý otec, ktorých si v tradičnej rómskej rodine veľmi vážia a na slovo ich poslúchajú. Svojím prvorodeným deťom venujú Rómovia veľkú pozornosť a starostlivosť. Manželský vzťah, „úradne“ potvrdený, Rómovia poväčšine neuznávajú. Ale ak žije chlapec s dievčaťom intímny životom a chlapec má vážny záujem o dievča, taký pár si dáva sľub vernosti (zasnubujú sa). V takomto partnerskom vzťahu často žijú od 16. roku života. Veľkú rolu pri výbere budúcej nevesty má matka syna. Ak sa matke nevesta nepáči, je budúcnosť mladého páru ohrozená tým, že chlapec je zrazu vo svojej láske neistý. Snaží sa, aby sa jeho milá čo najviac zapáčila jeho matke a rozpráva jej o tom, čo sa jeho matke páči, čo rada robí, len aby jeho matka zmenila názor. Ak matka zmení názor na nevestu a synovi ju odobrí, je chlapec spokojný a nesmierne šťastný.

Môžete uviesť aj nejaký príklad?

Poznám veľa príkladov, keď si napríklad mladý rómsky chlapec vybral dievča z iného rodu, kde problémom bolo používanie materinského jazyka. Chlapec rozprával doma aj maďarsky

a dievčina len slovensky. Matka syna ešte nepoznala dievča a rozhodla, že nesúhlasí s jeho voľbou, pretože sa s dievčaťom nebude môcť rozprávať, lebo ona rozpráva len maďarsky. Tento vzťah neodsúhlasila a mladý pár sa rozišiel. Fixácia na názor matky je zo strany rómskych synov v tradičných rómskych rodinách veľmi veľká.

Nezmenilo sa na tom nič ani v súčasnosti?

Dnes sú už mladí trochu pokročilejší, prekonal niektoré tradície, ale aj dnes čakajú synovia na súhlas matky, odobrenie či je dievča pekné, dobré, vhodné pre jej syna. Ak je odozva pozitívna, syn je veľmi šťastný.

Konštatovanie, že rodina má v živote Rómov veľký význam, je všeobecne známe. Dá sa nejakým spôsobom vysvetliť, čo to znamená v praxi?

Rómska rodina zabezpečuje svoje obnovenie, výchovu detí a najmä ochranu jednotlivca. Pre Rómov má veľký význam rodinný pôvod po otcovi, po matke. Ak sa stretnú neznámi Rómovia, tak sa predstavujú: Som synom/dcérou... Mojmým ujom/tetou je... Pritom sa uvádzajú najznámejší alebo najstarší členovia príbuzenstva, napríklad: Volám sa síce Jozef Horváth, ale som synom kováča Horvátha alebo muzikanta Horvátha z horného konca dediny. Rómska rodina je však odlišná aj svojou veľkosťou a zaužívanými zvykmi

Čo pod tým treba rozumieť?

Rómska rodina znamená široké spoločenstvo dvoch až troch generácií. Rodina sa vyznačuje mnohopočetnosťou. Do takejto veľkorodiny patria aj príbuzní žien, ktoré si zobrali za manžela muža inej rodiny, alebo sú to priženení muži. V prostredí rómskej veľkorodiny sa jej členovia oslovujú: brat/sestra, švagor/švagrína, bratranec, sesternica, hoci takýto príbuzenský vzťah medzi nimi ani nie je.

Ako sa to prejavuje napríklad v každodennom živote?

Pre Rómov je napríklad charakteristické, že sa veľmi často navštevujú aj neohlásene, pricestujú z jedného mesta do druhého na návštevu k rodine, hoci je to vzdialená rodina, ale je lepšie situovaná. Rómovia nemajú problém vycestovať za rodinou aj mimo krajiny a zdržujú sa u tejto rodiny dlhší časový úsek. Rodina, ktorú navštívia, ich nevyhodí a poskytne im všetko ako rodine - nocľah, jedlo. U Nerómov tento fenomén môže vypoĺávať pocit strachu, že sa do ich okolia nasťahovali noví Rómovia tým, že nepoznajú rodinné väzby, zvyky Rómov, šíri sa negatívny stereotyp o okupácii Rómov v danej lokalite.

V tradičných rómskych rodinách najmä v uzavretých komunitách platí, že Rómovia pri vstupe do inej domácnosti neklopú. Platí

Foto © Kristína Magdalenová

to aj v súčasnosti mimo segregovaných komunit?

Napríklad ja bývam v Petržalke v Bratislave a nad mojmým bytom bývajú dve početné rómske rodiny, ktoré donedávna ani nemali dvere a prechádzali z bytu do bytu ako domov, hoci to nebol ich byt. Pociť, že majetok mojej rodiny je aj mojmým majetkom, doposiaľ platí aj v rodinách, ktoré nemusia byť sociálne odkázané. Tak si napríklad požičiavajú šatstvo, ale aj peniaze, ktoré však väčšinou nevrátia pôvodnému majiteľovi.

Široká rozvetvená rodina v rámci rodiny poskytuje vedomosti, zručnosti, ktoré potom starší člen prenáša na mladších členov rodiny.

Sú tradičné rómske rodiny súdržné?

Sociálna solidarita spája všetkých členov rodiny, starí mládenci a staré dievky zostávajú žiť so svojimi rodičmi. Siroty a starší, chorí ľudia sú opatrovaní s veľkou láskou a úctou, málokedy je takýto Róm umiestnený v domovoch dôchodcov. Chorý človek nikdy nezostáva sám. Keď je hospitalizovaný, zostávajú členovia rodiny alebo aspoň manželka, ak ide o manžela, spolu s chorým v nemocnici aj cez noc. Členovia rodiny mu prinášajú domácu stravu a sú každú možnú voľnú chvíľku s ním. Jedinec z tradičnej rómskej rodiny nezostáva sám, ani doma, ani v nemocnici, ani na smrteľnej posteli. Uvediem dva príklady zo života. Jeden sa priamo týka mojej rodiny. Ochorel nám nečakane mojmý zlatý otec. Jeho zdravotný stav bol taký vážny, že musel byť hospitalizovaný. Odo dňa choroby na lôžku v nemocnici až po návrat domov sme boli spolu s ním celá naša rodina. Doslova sme sa k otcovi do nemocnice presťahovali celá rodina. Vedenie nemocnice nám to povolilo. Moja mama bola s ním po celý čas choroby a my, deti, sme sa striedali pri jeho lôžku cez noc a počas dňa po celý čas jeho hospitalizácie. Pociť, že nám na blízkom človeku záleží a že musí chcieť pre nás, pre rodinu, žiť, bol taký silný, že mojmý otec je dnes v domácom liečení. Dodnes nám uvávi, že keby ho napríklad mal

umývať cudzí človek v nemocnici, zomrel by. Pociť, že sme rodina, ktorá je pri svojich blízkych v dňoch krásnych aj ťažkých, je veľkým darom, ktorého filozofiu a opodstatnenie nám od útleho veku vstúpili naši rodičia a ktorým sa snažíme aj my vstúpiť našim deťom.

Predpokladám, že takéto vnímanie rodiny môže byť príčinou mnohých nedorozumení medzi Rómami a Nerómami.

Ďalším príkladom je príklad z jednej osady. Raz sa vehementne sťažoval jeden riaditeľ nemenovanej školy z východného Slovenska, že do školy neprišli štyria žiaci a nie sú chorí, to má zistené. Nezistil si však to, že na smrteľnej posteli bola stará mama týchto žiakov, pri ktorej bola celá rodina až do jej smrti. V tradičných rómskych rodinách chorých členov z rodiny berú z nemocnice a sú pri chorom až do jeho konca. Chorý blízky človek neodchádza z tohto sveta sám. Toto je poznanie, tradícia, o ktorej by mal vedieť aj učiteľ a mal by ho rešpektovať za istých podmienok. Podobné je to aj s vartovaním po smrti. Mŕtveho vartuje celá rodina aj malé deti niekoľko dní. Rodina určuje normy a pravidlá správania, kontroluje ich dodržiavanie a trestá porušovanie. Komunitný spôsob života stiera hranice medzi súkromným a verejným životom.

Platí v rómskej rodine aj dnes delba práce? Do akej miery práve ona ovplyvňuje súčasný stav rómskej komunity?

V rómskej rodine je doposiaľ zreteľná delba práce a úloh v rámci rodiny, ale funkcia ženy a muža sa v rodine dopĺňajú. Každý člen v rodine má svoje miesto. Muž je hlavou rodiny a je nositeľom prestíže rodiny. Žena je zodpovedná za chod domácnosti. Žena vykonáva administratívne záležitosti na sociálnych úradoch. Jej hlavné poslanie však spočíva vo výchove, v ktorej sa zameriava najmä na výchovu najstarších detí. Matka ich učí hlavne tomu, aby sa starali o mladších súrodencov. V tradičnej rómskej rodine chlapca nepríučujú ženskej práci.

Chlapec nevie variť, prať, žehliť, upratať. Na to bude mať ženu, aby to vykonávala.

Príklad zo života: Ochorela jedna moja dobrá známa a musela ísť do nemocnice. Doma mala 4-ročnú dcérku a muža vychovávaného podľa starých tradícií, ktorý mi zavolať a povedal, že on nevie dcérke urobiť nič jesť, čo má robiť, keď jeho mama býva ďaleko... Tak som sa vybrala do rodiny a navarila na dva dni, kým neprišla jeho mama. On však nevedel, ani kde má manželka zemiaky, cibuľu, múku, kde je žehlička... Tradičná funkcia muža ako živila rodiny je v niektorých tradičných rómskych rodinách dominantná až dodnes.

Ako reaguje rómska rodina, keď sa vyskytnú problémy?

Voči okoliu rodina vystupuje jednotne, konflikty prežívajú kolektívne. Ak niekto z rodiny urobí chybu, je to chyba celej rodiny. Negatívne hodnotenie jednotlivca vonkajškom sa vníma ako negatívne hodnotenie celej rodiny. Počin hodný úcty posilňuje a upevňuje prestíž rodiny. Najväčším trestom pre rodinu je zavrnutie jej člena, jeho vylúčenie zo spoločnosti rodu. Zaujímavým javom v tejto komunite je to, že nie je dôležité, ak jednotlivca chváli okolie, to môže mať pre neho skôr negatívne následky.

Rómska rodina si zakladala v minulosti na početnosti detí. Čím viac detí rodina mala, tým bola váženejšia. Platí to aj dnes?

Rómske rodiny sa aj dnes tešia deťom, ktoré znamenajú pre túto skupinu obyvateľstva šťastie, ale aj silu rodu, a zároveň je ich hlavnou úlohou postarať sa o rodičov, keď zostarnú. Mnohopočetné rómske rodiny vychovávajú deti vždy kolektívne. Dieťa žije v rodine s tromi a viacerými generáciami dospelých. Svet dieťaťa spĺva so svetom dospelých. Tak sa dieťa veľmi skoro stáva samostatným jedincem v rodine, schopným konať na vlastnú päsť. Najbližšie okolie povzbudzuje dieťa vykonávať rôznu činnosť (ktorá je bližšia dospelým - pranie bielizne, varenie...). V rómskych rodinách deti

málokedy trestajú. Deti sú kontrolované v skupinách. Rodičia sa vo výchove venujú prvým deťom, tie sa potom starajú o výchovu svojich mladších súrodencov. Chlapec pri prácach v domácnosti vždy pracuje s otcom, dievča vždy s matkou.

Rómske deti sú veľmi fixované na svojich rodičov, čo spôsobuje, že sa v rómskych komunitách ťažko presadzujú nové veci, nové prístupy k životu a svetu.

Rómske deti, žijúce v osadách, ale aj v tradičných rómskych rodinách, sú naozaj veľmi fixované na svojich rodičov a veľmi nerady od rodičov odchádzajú mimo bydliska. Tak sa stáva, že v osadách ľudí neubúda, ale skôr pribúda, pretože sa chlapci ženía a privádzajú nevesty do svojho rodného domu, a tak sa rodina opäť rozrastá. Málokto dieťa z osady si zvykne napr. na internátny spôsob života. Tak je to aj v tradičných rómskych rodinách, kde pri ženbe syna do novej rodiny prichádza so synom aj jeho matka, ak je sama, a jej deti. Fixácia najstarších synov na matky je veľká a ostáva v nich po celý život. Rómovia nevedia žiť osamotene. Kým v majoritnej spoločnosti sa mladí tešia, že sa osamostatnia, tradične vychovávaný rómsky pár žije so svojou rodinou.

Takže ako vyzerá súkromie mladých ľudí?

Im stačí na súkromie vlastná spálňa. Uvediem príklad: Oženil sa mladý maďarský Róm. Našiel si dievča mimo svojho bydliska. Neváhal predať byt a odsťahovať sa niekoľko sto kilometrov aj so svojou mamou a sestrou do mesta, kde bývala jeho nastávajúca. Pri mojej otázke, či sa nebojí odtrhnúť svoju sestru a mamu od jej rodiny, odpovedal, že jeho rodina je aj rodina jeho ženy. On predsa nemôže nechať svoju mamu bez ochrany, keď on už nebude spolu s nimi bývať. Jeho najbližšou rodinou je teraz jeho žena, jeho matka, sestra a svokra, o nich sa musí starať a dať im všetko ako hlava rodiny.

Aj dnes badáte istú poslušnosť detí voči rodičom pri výbere partnera?

Často sa stáva, že za už skoro dospelé deti rozhodujú rodičia. Napríklad chlapcovi vyberú ženu, a ani ju nemusí mať rád. Ale on v zmysle rodových tradícií sa naučí mať ju rád. Podobne je to s dievčaťom, ktoré po 15. roku, keď skončí základnú školu, je určené chlapcovi z rodu. V mnohých prípadoch je to chlapec zo vzdialenej rodiny. Dievčatá sa tešia z tejto roly ženy - matky. Sú tak vychovávané. Byť ženou je ich povolanie. Deti v tradičných rómskych rodinách sú vychovávané veľmi puritánsky. Napr. dospelý chlapec sa do pol pása vyzlečie len pred matkou, svojím dievčaťom a lekárom, tak je to aj pri výchove dievčaťa. O intímnych otázkach v tradičných rómskych rodinách pred cudzími nikdy nehovorí, je to pre nich tabuizovaná oblasť, ktorú treba rešpektovať. Málokto dievča z uzavretých komunit má ambíciu študovať. Žije tak ako jej mama a stará mama a ona je na tento spôsob života pripravovaná od útleho veku a na rolu ženy a matky sa aj dnes teší.

Do akej miery sú rodinné väzby príčinou toho, že deti neodchádzajú študovať do škôl? Prečo je to tak?

Malý počet detí z rómskych osád ide študovať. Hoci na základnej škole bolo dieťa dobrým žiakom. Pýtate sa prečo. Pokúsím sa odpovedať tak, ako to vidím ja z pohľadu človeka, ktorý pozná trochu mentalitu Rómov. Rómovia sa veľmi boja o svoje deti. A aj puto medzi deťmi a rodičmi je veľmi silné. Po skončení základnej školy tým, že by mali deti ísť do iného mesta, sa rodičia zľaknú a boja sa ho púšťať do neznámeho prostredia, v ktorom sa mu môže niečo stať, kde sa môže napríklad dievča pokaziť. Tak je pre rodičov prirodzené, že deti ostávajú doma. Bez vzdelania. A aj rodičia odpovedajú dievčatám: ty si dievča, ty sa vydaj, budeš mať muža, on sa o teba postará, a chlapcom: načo ti je škola, veď pozri, koľko učeníých nemá prácu, kto by chcel Róma v robotu. Rómovia školy nepotrebujú. A tak deti poslušne poslúchajú rodičov, ktorí žijú v starej dobe.

Stávajú sa prípady, že dieťa poruší tradíciu?

Uvediem príklad, čo sa stalo, keď dievča porušilo tradíciu. Dievča, ktoré pochádza z jednej rómskej osady, chcelo študovať a aj doštudovalo, ale je doteraz slobodné, chlapci z danej komunity múdru ženu nechcú, a chlapci z majority zase nechcú Rómku. Toto dievča nepochopila vlastnú rodinu.

Tým chcem uviesť môj poznatok, že rómsky jedinec vychovávaný tradičným spôsobom sa na rozdiel od nerómskeho naučil podriaďovať rozhodnutiu kolektívu. A ak sa vzoprie tradíciám, musí každý deň dokazovať rodine, že chce žiť inak, normálnym životom majoritnej spoločnosti. Často je však svojou rodinou nepochopený a neakceptovaný.

Odkedy je rómske dievča považované za ženu?

Nedospelé dievča v spoločnosti sa mohlo hrať s chlapcami. Nebolo mu to zakazované. Ale len čo malo prvú menštruáciu, bez dozoru starších súrodencov nemohlo chodiť nikam. Ženou sa stáva odo dňa, keď intímne začne žiť s chlapcom. Od toho dňa je doslova ženou chlapca, ktorému dala svoju poctivosť. Dievča sa vyučilo byť ženou - gazdinou doma. Od útleho veku sa naučilo vykonávať činnosti, ktoré sú bežné skôr pre dospelé ženy (pranie, varenie, žehlenie). Málokto dievča z osady prežíva bezstarostné detstvo. Tieto dievčatá obdobie detstva preskočili. Ak sa dievča vydalo do domu ženícha, svokra sa jej stala druhou matkou a muselo ju bezvýhradne poslúchať a vykonávať rozkazy, ktoré jej svokra uložila. Nemohlo sa vzoprieť svokre. Ak sa vzoprelo, druh alebo muž sa jej nezastal. Dobrá svokra priučala nevestu zvyklostiam novej rodiny a zaučila ju do tajov varenia v rodine, kde sa privydala, ale najmä tomu, aby varila tak, aby chutilo jej synovi.

Tehotná žena má vo všeobecnosti veľmi osobitné postavenie v rôznych kultúrach. Ako je to u Rómov?

Žena, ktorej sa má narodiť dieťa, sa musí riadiť rôznymi príkazmi a zákazmi. Nesmie sa pozeráť na škaredých ľudí. Nesmie byť smutná, nesmie sa hnevať. Ale má aj isté privilégiá.

Žena, ktorej sa má narodiť dieťa, sa musí riadiť rôznymi príkazmi a zákazmi. Nesmie sa pozeráť na škaredých ľudí. Nesmie byť smutná, nesmie sa hnevať. Ale má aj isté privilégiá.

Žena, ktorej sa má narodiť dieťa, sa musí riadiť rôznymi príkazmi a zákazmi. Nesmie sa pozeráť na škaredých ľudí. Nesmie byť smutná, nesmie sa hnevať. Ale má aj isté privilégiá.

Napríklad musí dostať jedlo, na ktoré má chuť, okolo seba má neustálu spoločnosť.

Kvôli zachovaniu rodu si Rómovia želajú ako prvé dieťa v rodine chlapca. Žena, ak zistí, že je tehotná, túto správu najprv oznámi svojmu partnerovi, manželovi. Keby to povedala najprv niekomu inému, muž by ju podozrieval, že mu bola neverná. Ak žena otehotnela, želá si dieťa, ktoré by sa podobalo na jej partnera, aby malo predovšetkým čierne vlasy a bolo „biele“. Biele dieťa má podľa Rómov lepší, krajší život.

V praxi to teda vyzerá ako?

Príklad zo života: Po pôrode žena oznámila svojmu mužovi radostnú správu, že sa narodil syn a je krásne biely. Aj pri bežných rozhovoroch medzi mladými Rómami, keď hovoria o členoch svojej rodiny, je konverzácia takáto: mám sestru, je taká biela, len ja som z celej rodiny taký čierny. Je to stigma, ktorú Rómovia doteraz neprekonali. Budúca matka sa nemohla pozeráť na škaredých ľudí, chorých ľudí, na hady, žaby, alebo iné zvieratá, ktoré vzbudzovali odpor. Pohlavie dieťaťa určovali členovia rodu podľa tvaru bruška. Ak bolo špicaté, domnievali sa, že sa narodí chlapec. Ak bolo bruško okrúhle, malo sa narodiť dievčatko. Novorodenca žena - matka ukáže najprv svojmu mužovi. Narodenie syna je prijímané veľkou oslavou. Gratulácie neprijíma žena, ale muž. V niektorých rodinách, kde sa rodia len dievčatá, žena muža odprosuje, že sa jej narodilo opäť dievča.

Ako ochraňujú Rómovia svoje deti, kým nie sú pokrstené?

Kým dieťa nebolo pokrstené, hrozilo mu nebezpečie, preto ho rodina chránila. Pod perinku člen rodiny kladol rôzne ostré predmety s hrotom. Cudzí dospelý sa nemohol pozeráť na malé nepokrstené dieťa. Dieťaťu pred krstom uväzovali na ručičky červenú stužku, ktorá ho chránila pred zlými duchmi.

Deti sú v rómskej komunite veľkým bohatstvom. Čo sa deje v prípade, ak žena nemôže mať deti?

Inak je to so ženou, ktorá nemôže mať deti, poväčšine neuzatvára manželstvo a stará sa o rodičov, vypomáha súrodencom, ktorí majú početnejšiu rodinu. Sama žena, ktorá je neplodná, sa charakterizuje ako neplnohodnotná osoba.

Príklad z osady: Žena z osady, ktorá mala takýto problém, mi povedala, že nemôže žiadať od svojho chlapca, aby s ňou žil, lebo sa cíti ako chlap a nie ako žena, ktorej prvoradou úlohou je porodiť mužovi dieťa. Preto s ním neuzavrie manželstvo.

Hovorili sme už o tom, že v rómskej rodine vládne prísna del'ba práce. Povedali ste, že ako prvé dieťa chce mať každý chlapec. Prečo?

Ak sa v rómskej rodine narodí syn, znamená to pre rodinu silu a moc rodu. Syn je tým členom rodiny, ktorý zastupuje otca navonok, je rešpektovaný sestrami, hoci sú aj staršie, brat je ten, ktorého poslúchajú. V rodinách sa dedí profesia otcov najmä v muzikantských rodinách alebo v rodinách, kde sa otec venoval remeslu, napr. ako

kováč, murár.

Pokúsme sa teda zrekapitulovať postavenie dievčaťa a ženy v tradičnej rómskej rodine:

Tak ako som v úvode povedala, osobitné postavenie v rómskej rodine má žena - matka, ktorá privádza na svet deti. V tom ju nik z rodiny nemôže zastúpiť, a preto je jej miesto v rómskej spoločnosti dôležité a nezastupiteľné. Ak by sme sa chceli zaoberať postavením členov rodiny v rómskej komunite z rodového hľadiska, zistili by sme na základe výskumov, ktoré sa realizovali v daných komunitách, že dieťa - dievča má vlastnú úlohu v rómskej societe, ktorá súvisí s jej reprodukčnou činnosťou v societe a úlohou opatrovateľky. Dievčatá od útleho veku preberajú v tejto societe vo vzťahu k starostlivosti o maloletých súrodencov úlohu matky - opatrovateľky. Tým sa vlastne už sedemročné dievča pripravuje na rolu ženy - matky. Málokto dievča v tejto komunite prežíva bezstarostné detstvo, ono prechádza z obdobia detstva do obdobia dospelosti skokom. Tak už osemročné dievčatá varia, starajú sa o niekoľko mladších súrodencov...

Žena v uzavretej komunite v osade je aj hybnou silou v rodine, i keď navonok muž je hlavou rodiny, žena je doslova tým krkom, ktorý drží hlavu rodiny nad zemou. Ona rozhoduje o financiách, o výbere manžela pre svoju dcéru, manželky pre syna, o vzdelávaní svojich detí. V rómskej rodine je žena veľmi vážená. Ak však nemôže mať deti, je neplodná, je v tejto societe na poslednom rebríčku spoločenského hodnotenia. Aj ona sama sa hodnotí ako menejcenná a doslova vraví, že nemôže od svojho muža žiadať, aby s ňou napr. spával, veď on by spal s chlapom a nie so ženou, a to ona nechce.

Nedospelé dievča v tejto komunite mohlo chodiť, kde chcelo, mohlo sa hrať s chlapcami, chodiť s matkou na návštevy k príbuzným. Ale ak dozrelo, mám na mysli, ak malo prvú menštruáciu, nescelo ísť nikam samo. Všade ho sprevádzali súrodenci - chlapci, aj sprievode staršieho brata.

Ak žena - Rómka nežije s manželom v harmonickom manželstve, muž ju fyzicky napáda, nikde sa nestážuje a berie danú situáciu ako normálnu, veď jej ublížil jej manžel, s ktorým má deti, a tak to asi v rodinnom živote podľa nej má byť.

Takže sa dá povedať, že v tradičnej rómskej rodine absentuje povedomie ženy ako rovnocennej partnerky v manželskom vzťahu.

Áno, rómska žena nevie, že má právo rozhodovať o tom, či má mať jedno, dve a viac detí. Vo viacerých prípadoch ani si nemôže vybrať partnera, pretože jej ho vyberie rodina. V uvedenej societe vo vzťahu k rodovej rovnosti je nedostatok právneho vedomia, čo má za následok poslušné trpenie aj násilia v rodine.

Mladé rómske ženy po skončení povinnej školskej dochádzky často nepokračujú v príprave na povolanie, rýchle vstupujú do partnerských vzťahov a v skorom, v nedospelom veku sa stávajú matkami. Vzhľadom na nízku odbornú a vzdelanostnú prípravu patria do početnej skupiny nezamestnaných, s horšou pozíciou uplatnenia na trhu práce. Mnohokrát ani nema-

jú záujem o zamestnanie, pretože sú nevzdelané, a pre nich starostlivosť o rodinu je vlastne povolaním. Vo viacerých prípadoch veľkú rolu zohrávajú tradície, keď manžel ani nedovolí, aby jeho žena išla pracovať. On to považuje za vlastnú degradáciu jeho „mužstva“ s vysvetlením, že on sám sa postará o vlastnú rodinu. Tak sú tieto ženy odkázané na príjem zo sociálnej siete a tým aj ich možnosť riešenia ich zamestnania je nestimulujúca.

Rómska žena nepozná, na čo má právo. Trpí, ak ju muž bije, ak ju podvádza. Pretože bola tak vychovávaná svojou matkou. Ak by sa aj rozhodla vzoprieť, nemá kam odísť, pretože celá rodina žije v osade. Majorita ju neprijme, pretože sa domnieva, že ak je žena dobitá, to je zvyk u Rómov, do ktorého sa nemožno starať.

Platí to, čo ste mi povedali, pre celú rómsku komunitu, alebo dnes už len pre jej časť?

Medzi zraniteľné a marginalizované skupiny obyvateľstva SR patrí časť rómskych žien žijúcich najmä v uzavretých komunitách, v ktorých prevládajú iné zvykové normy ako v majoritnej societe. Vo vzťahu k tejto skupine obyvateľov môžeme jednoznačne hovoriť, že ide o skupinu obyvateľov, ktorá je dlhodobo sociálne vylúčená zo spoločnosti. Rodová rovnosť v niektorých rómskych rodinách je v protiklade s kultúrnymi a etnickými zvykmi a stereotypmi. Postavenie rómskej ženy v rómskej rodine vzhľadom na ich tradície často vedie ku kumulácii dôvodov sociálnej inklúzie a viacnásobnej diskriminácii, napr. aj tým, že táto žena vychováva viac detí, nemá ukončené vzdelanie, je temer bez zdravotného uvedomenia, vystavená kultúrnym stereotypom v tejto societe.

Obligátna otázka na záver: Ako sa dá daný stav riešiť?

Na základe uvedených poznatkov ministerstvo spracovalo náplne práce komunitným pracovníkom, ktorí o rómskej rodine získavajú široký diapazón vedomostí, aby títo pracovníci zohľadňovali i zvykové normy a tradície, ktoré si Rómovia prenášajú z pokolenia na pokolenie.

Z pozície rezortu sme navrhli opatrenia, ktoré by mohli pomôcť tejto cieľovej skupine a je na rozhodnutí týchto žien, či pomoc budú ochotné prijať, ale chce to čas a pochopenie tých druhých, nás všetkých.

Potrebuje predovšetkým podporovať vzdelávanie rómskych dievčat a žien v otázkach uvedomovania si vlastných práv a povinností, zodpovednosti k vlastnému zdraviu, podporovať vzdelávanie rómskych asistentiek v oblasti rodovej citlivosti, podporovať ženy v danej societe pri príprave projektov v oblasti riešenia problematiky rómskych žien a dievčat na národnej úrovni. To všetko chce čas, ale najmä porozumenie zo strany majority, ktorá by mala týchto občanov brať ako rovnocenných partnerov so všetkou úctou aká im ako ľuďom prináleží, hoci ich tradície sú trochu iné.

Anina Botošová (1958) je absolventkou FF UK v Bratislave. Pracuje ako štátna radkyňa Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR a koordinátorka pre rómske projekty v rámci rezortu.

Na Západe je Východ (z núdze)

■ **Jarmila Vaňová**

Vláda českého premiéra Jiřího Paroubka sa v závere uplynulého roka opäť vrátila k problému sociálne motivovanej migrácie slovenských Rómov do Česka. Učinila tak správou s názvom Informácia o vyhodnotení informácií zistených systémom včasného varovania pre situácie náhleho zvýšenia počtu migrujúcich príslušníkov rómskych komunít zo SR do ČR v období marec-august 2005, ktorú na rokovanie českej vlády 14. decembra 2005 predložil minister vnútra František Bublan. Podľa vyjadrenia hovorkyne Ministerstva vnútra ČR Radky Kovářovej pre TASR z nej vyplýva upozornenie, že problém migrácie slovenských Rómov do ČR môže v budúcnosti priniesť problémy. Varujú pred nimi predovšetkým českí terénni pracovníci. Tí tvrdia, že príchod ďalších príslušníkov rómskych komunít zo SR do ČR, kde neúspešne žiadajú o azyl a vyhľadávajú príbuzných, môže spôsobiť zhoršenie sociálnej situácie hostiteľských rodín v ČR a viesť k devastácii obydli, zvýšeniu pouličnej kriminality aj závažnej trestnej činnosti.

Čo hovoria fakty? V ČR od roku 1993 nezískal azyl ani jeden občan Slovenska, napriek tomu záujem slovenských Rómov o azyl v ČR neustáva ani po vstupe oboch krajín do EÚ. V roku 2002 požiadalo o azyl v ČR 843 žiadateľov zo SR, v roku 2003 bolo žiadostí 1055 a v roku 2004 iba 137. Vlni zaznamenali viac ako 700 žiadateľov. Najnovšie štatistiky MV ČR uvádzajú, že v októbri požiadalo o azyl v ČR 54 občanov SR, čo predstavuje 685 žiadateľov za desať mesiacov.

Sťahovanie slovenských Rómov do Čiech však nie je žiadnou novinkou. Od konca druhej svetovej vojny sa sťahovali Rómovia hlavne z východného Slovenska za prácou a do Čiech. Bezprostredne po vojne bolo ich cieľovou stanicou predovšetkým pohraničie, ktoré pomáhali nielen rekonštruovať ale aj osídľovať. Keďže v tom čase bola životná úroveň majority a Rómov veľmi podobná a poznačená koncom vojny, prebehlo začleňovanie časti Rómov do spoločnosti bez problémov. Pre úplnosť treba pripomenúť, že odchádzala skupina z veľkej časti skupina už integrovaných Rómov, ktorí si v Česku dokázali vytvoriť lepšie životné podmienky. Väčšina z nich sa dnes považuje za Čechov. Hoci sú radi, že v minulosti migrovali zo Slovenska, dnes nevidia pre svoje deti budúcnosť už ani tam.

Osudy

K odídencom patrí aj rodina Milana Ráca. Narodil v päťdesiatych rokoch v obci Zemplínska Teplica. Dnes žije v Tepliciach za Prahou. Aj keď jeho korene siahajú na Slovensko, do rómskej osady, má českú národnosť a cíti sa byť Čechom.

„Pochádzam z obce Zemplínska Teplica, kde som sa narodil. Rodičia cestovali do Čiech za prácou už v čase, keď som bol dieťaťom. V tých časoch

sa o nás starala babička,“ spomína. Milan mal šesť súrodencov. Otec s mamou chodili za prácou do Čiech pravidelne takmer štyri roky. Neskôr sa im podarilo usadiť v Tepliciach, kde dostali byt. Milan prišiel za rodičmi, keď mal jedenásť rokov. Otec pracoval na železnici a mama sa zamestnala v sklárni.

„S odstupom času si myslím, že moji rodičia urobili správne rozhodnutie, keď sa presťahovali zo Slovenska do Čiech. Napriek tomu, že sme ako deti na Slovensku nehľadovali, pretože naša rodina bola gazdovskou rodinou. Už vtedy sme mali vlastnú kravu, ovce, koňa, hydinu. Bolo to však len o nekoľkej drine. Polepšili sme si až keď prišli rodičia do Čiech. Dnes som rád, že nežijem na Slovensku,“ konštatuje.

Prostredie, kam prišli žiť, ich prijalo dobre. Podľa Milana nepocítili nevhodnosť alebo negatívne postoje. „Nastúpil som tu do školy. Nikto mi nevyčítal, že som Róm. Mal som len menšie problémy na úradoch. Ale ak si človek za minulého režimu dobre spravil svoju prácu a žil normálnym spôsobom života, nemal problém. V dnešnej dobe mnohí Rómovia hovoria o príkroch a nespokojnosti, ja osobne však ani dnes nemám problémy, ktoré by pramenili z mojej etnicity. Ľudia ma tu poznajú,“ pokračuje. Zdôrazní, že na Slovensko by sa už nevrátil. Od roku 1993 má českú národnosť, Česká republika sa stala jeho domovom.

„Rómovia v Čechách, ktorí chcú žiť a pracovať majú lepšie podmienky a možnosti ako Rómovia na Slovensku,“ domnieva sa a dodáva, že všade sa to však odvíja od osobnosti človeka, od miery jeho integrácie.

Spomienky na minulý režim sú aj u Milana živé a spájajú sa predovšetkým s pracovnými a životnými istotami. „Nemal som toľko starostí, nemal som strach o prácu ako teraz, mal som všetko, čo som potreboval k životu,“ myslí si. Plat, ktorý za prácu dostával mu podľa jeho vlastných slov postačoval. Domnieva sa, že teraz je horšia a ťažšia doba. Napriek tomu si ale veľmi praje, aby jeho deti sa mali dobre a boli v živote úspešné. V Českej republike však nevidí ich budúcnosť v ružových farbách. Aj preto ich nabáda k tomu, aby cestovali za prácou do zahraničia. „Obe moje deti majú úplne stredoškolské vzdelanie. Verím, že v krajinách Európskej únie si skôr dokážu nájsť prácu adekvátnu svojmu vzdelaniu a samozrejme lepšie platenú. Ak však človek chce ísť do zahraničia za prácou, je dôležité, aby mal vzdelanie a samozrejme ovládal jazyk príslušnej krajiny. Všeobecne, pre mladých ľudí, ktorí sú absolventmi škôl, je málo práce, pretože bez potrebnej praxe ich nikto nechce zamestnať. V Dánsku máme príbuzných, ktorá by v prípade potreby bola ochotná mojím deťom na začiatok pomôcť. To znamená, že by tam mali zázemie od ktorého by sa ich život mohol postupne odvíjať,“ zdôveruje sa.

Milanova rodina sa dostala do Dánska ešte za totality. Vydali sa tam dcéry jeho sestry, majú dánske občianstvo a ako tvrdí, žije sa im tam dobre, ba oveľa lepšie ako v Čechách alebo dokonca na Slovensku. On sám

však nikdy neuvažoval o tom, že by migroval za prácou alebo že by sa z Čiech odsťahoval. Vníma to skôr ako šancu pre mladých. „Majoritná spoločnosť tak v Čechách ako aj na Slovensku má v súčasnosti voči rómskemu etniku strašne veľa predsudkov, pretože si asi nevedia zvyknúť a akceptovať inú kultúru, farbu pleti, tradície, proste inakosť. Spolužitie Rómov a Čechov nie je tiež ideálne. Je skôr zlé ako dobré. Róm je proste iný a to Čechom vadí. Vadí im však napríklad aj neporiadok, ktorý máme možnosť vidieť v lokalitách, kde Rómovia žijú. Ale neporiadok predsa vadí každému slušnému človeku, či už je Róm alebo Neróm. Keď sa na túto tému rozprávam s kolegami v práci, tak v súvislosti s Rómami hovorí o neporiadku, hľuku, krádežiach a nezamestnanosti. To je to, ako nás vnímajú. Mňa akceptujú, považujú ma za iného. Ale neviem, či je to riešenie. Pre tých ostatných som totiž stále Róm v jednom vreci...“

On sám má výhrady voči tomu, ako žije časť rómskej komunity. Možno aj toto bol dôvod, prečo u svojich detí zvlášť rómstvo nepestoval. „Deti vedia, že sme Rómovia a odkiaľ pochádzame, ale vyrastali v nerómskom prostredí. Nemali kontakt s rómskou komunitou, ak nerátam najbližšiu rodinu. Ja sa však cítim byť Rómom. Chceme však, aby aj moje deti našli cestu k rómstvu, najmä cez našu kultúru.“

To, že Rómovia zo Slovenska prichádzajú do Čiech za prácou nevníma ako problém, hoci priznáva, že „napríklad v našom meste je viac Rómov ako predtým. V časoch, keď sme sa ako rodina zo Slovenska presťahovali, tu bolo oveľa menej obyvateľov rómskeho pôvodu.“ Domnieva sa, že Rómovia zo Slovenska migrujú do Čiech, pretože tu existujú staré rodinné väzby. „Už za socializmu sa chodilo zo Slovenska za prácou do Čiech, pretože vždy sa viac zarábalo v Čechách. Vzájomné rodinné väzby existujú tak u Rómov ako aj u Nerómov. Migrácia za prácou však nie je typická len pre Rómov. Dnes migruje celá Európa, tak prečo nie aj Rómovia? Ich problém sa zbytočne nafukuje a robí sa z toho problém,“ domnieva sa.

Na Slovensko chodí občas na návštevu, pretože tu má rodinu. Keď však porovnáva minulosť s prítomnosťou, nezmenilo sa toho veľa. „Postavilo sa tam obchodné centrum, deti chodia do školy, do ktorej som chodil aj ja, len v tom čase to bola nová škola. Život v rómskej komunite sa však zhoršil. Predtým mal takmer každý Róm svoj rodinný dom, dvor a priestor, kde žil. Chodili pracovať na družstvo, každý každého poznal. Keď som tam bol naposledy, bol som zhrozený. Videl som tam chatrče, ktoré tam predtým neboli a všade som vnímal chudobu. Predtým tam žili tí istí ľudia, takí istí, ako naša rodina. Jediný rozdiel medzi nami je v tom, že oni zostali,“ konštatuje Rác. Podľa jeho názoru, sa do Zemplínskej Teplice prisťahovalo veľa Rómov z iných lokalít, ktorí v podstate narušili pôvodnú komunitu a priniesli si zo sebou veľa negatívneho. „Keď som sa o tom rozprával s pani starostkou, potvrdila mi, že komunikácia s rómskou komunitou v obci je veľmi ťažká. Nevieť posúdiť,

kde je chyba, či v samotných Rómoch alebo v samospráve, pretože tam nežijem, ale jednoznačne je to horšie,“ tvrdí. Domnieva sa však, že keby Rómovia mali pracovné príležitosti na Slovensku, nemigrovali by za prácou. „Keď má človek stály príjem, vie si zabezpečiť bývanie, vzdelanie pre deti a slušný život. Podľa toho, čo som počul od ľudí, najviac Rómov aj z Čiech ide za prácou do Veľkej Británie a do Írska. V Čechách je dostatok pracovných príležitostí pre ľudí bez vzdelania, ako napríklad kopáčske práce. Česi napríklad nechcú vykonávať takéto práce. Na druhej strane však Nerómovia doslova vytlačili Rómov z niektorých profesií. Dnes už málokde uvidíte smetiara Róma. Ak si Róm hľadá prácu, skôr uprednostia Neróma ako Róma, pretože sa hľadí na farbu pleti. Moja sestra s tým mala tiež problémy. Po telefonickom rozhovore jej bola sľúbená práca, na ktorú mala požadované vzdelanie, avšak keď prišla k zamestnávateľovi osobne, ten hneď podľa jej výzoru usúdil že je Rómka, a tak jej povedal, že miesto je už obsadené. Takže vlastne ju najprv chceli prijať, keď ju však videli, tak už ju neprijali. Podobné situácie zažíval aj môj syn. Má stredoškolské vzdelanie a kam sme prišli hľadať prácu, tam bol problém. Odôvodňovali to tým, že nemá žiadnu prax. To bol veľmi silný argument zo strany zamestnávateľa, pretože je pravdou, že mladí ľudia bez praxe si len ťažko nájdu prácu, ktorá zodpovedá aj ich vzdelaniu. Bývali situácie, keď sme sa museli aj ráznejšie ozvať, napriek tomu sme nepochodili. Jednoznačne však môžem povedať, že väčšiu šancu má človek s bielou pletou než s čiernou.“

Milan Rác pracuje 36 rokov na šachte, kde má dobré zázemie, ktoré si za ten čas vytvoril. Ľudia ho dobre poznajú a myslí si, že je to o tom. „Vedia, že som zodpovedný človek, že žijem rovnakým spôsobom života ako oni. Nemyslím si, že Rómovia zo Slovenska, ktorí migrujú do Čiech za prácou, môžu nepriamo poškodiť českým Rómom. V Tepliciach, priamo v kúpeľoch pracuje na stambách veľa Rómov zo Slovenska. Mnoho českých Rómov by takúto ťažkú prácu nikdy nerobilo. Slovenskí Rómovia vedia ťažko robiť, aj za málo peňazí, od roboty sa neodťahujú. Aj zamestnávateľia mi to potvrdili. Vedia, že Rómovia zo Slovenska doslova budú drieť, nech len majú akú takú prácu. Dôvodom môže byť napríklad aj to, že na Slovensku sa rapídne znížili sociálne dávky. Slovenskí Rómovia chodia za prácou, lebo ak im nie je jedno ako žijú, musia hľadať riešenia a východiská. Podľa toho, čo počujem od našich zamestnávateľov, ktorí ich zamestnávajú, sú s nimi veľmi spokojní a nemôžu si ich ako kvalifikovaných robotníkov a odborníkov v svojich remeslách vynachváliť. Ale vzťahuje sa to na Slovákov vo všeobecnosti, nie len na Rómov.“

„Keby sme sa my ako rodina nepresťahovali do Čiech, najskôr by sme drelí od vidím do nevidím na poli a museli by sme chovať domáce zvieratá, aby sme sa nejakou užitvili. Možno by som robil niekde v poľnohospodárstve, ak by som mal to šťastie že by som vôbec nejakú prácu mal. Bol by to asi veľmi ťažký život, priznám sa, že si to neviem ani predstaviť. Asi by som tiež migroval za prácou. Aj tu ťažko pracujem,

ale žijem ako každý iný človek, mám svoju dôstojnosť a tu som dokázal svojmu okoliu, že pre spoločnosť nie som príťažou, ale prínosom. Nechcem od spoločnosti žiadne privilégiá a výhody. Nikdy som ich ani nedostal. Potrebujeme však rovnaké príležitosti. Pritom však musíme vedieť dodržiavať pravidlá a zákony spoločnosti v ktorej žijeme, pretože našim cieľom by mala byť integrácia. Žiaden národ na svete predsa nechce žiť v segregácii, chudobe, na okraji spoločnosti a nechcú to ani Rómovia,“ domnieva sa. Migrácia podľa neho však nie je výlučne fenomén Rómov zo Slovenska. „Aj Českí Rómovia migrujú, pretože chcú lepšie žiť, viac zarobiť. Kým nevstúpila Česká republika do Európskej únie, tak aj mnohí naši Rómovia žiadali o azyl. Dnes chodia Rómovia za prácou, pretože platy Rómov v Čechách sú určite menšie ako v zahraničí. Ale to platí aj pre Čechov, ktorí taktiež migrujú za prácou,“ zdôrazňuje a dodáva... „Sme predsa v Európskej únii a je to dovolené.“

Problém migrácie sa však netýka len Rómov. Na začiatku tretieho milénia už viac než 175 miliónov ľudí spadá do kategórie zahraničných migrantov. Tvoria tak fiktívny 6. najľudnatejší štát na svete. Odborníci predpokladajú, že do roku 2050 ich počet narastie stavu na štvrt miliardy osôb. Len v krajinách západnej Európy žilo koncom deväťdesiatych rokov až 20 miliónov migrantov, z nich podľa odhadov až 3,5 – 5,5 milióna nelegálne. Pre tých, ktorí majú pocit, že migrácia ako taká ohrozuje stabilitu sveta, dodávame ešte jeden údaj: celosvetová migračná komunita predstavuje asi 2 % svetovej populácie. V tomto kontexte je rómska migrácia úplne zanedbateľná.

V posledných pár rokoch sa zdá, že Európa potrebuje pracovnú silu migrantov. Demografické zmeny – starnutie populácie, pokles natality – znamenajú, že Európa nemá dostatočný počet ľudí na pracovné miesta, ktoré by udržali jej ekonomické postavenie. V mnohých krajinách Únie začali nekvalifikované pracovné miesta zaplňať nelegálni imigranti. Nakoľko nie sú registrovaní, nemôžu v krajine v ktorej pracujú prispievať daňami, nemôžu však ani plne profitovať zo sociálnych služieb, ako je zdravotná starostlivosť.

Na vyriešenie tohto problému navrhuje Komisia podporu a riadenie legálnej ekonomickej migrácie. V januári 2005 bola preto publikovaná Zelená kniha, o ktorej prebehli široko koncipované konzultácie. Kulmináciou tohto procesu bol plán publikovaný 21. decembra 2005, stanovujúci kroky a iniciatívy pre obdobie 2006-2009. Dokument neobsahuje žiadne konkrétne legislatívne návrhy, tie však budú nasledovať od 2007.

Reportáž je z cyklu článkov Na Západe je východ (z núdze), ktorý v roku 2005 pripravovala Rómska tlačová agentúra (RPA) v spolupráci s občianskym združením Dženo so sídlom v Prahe o fenoméne migrácie. Cyklus bude publikovaný v mesiaci január 2006 na stránkach www.rpa.sk a www.dzeno.sk. Časť z cyklu vyšla v Rómskych listoch 3-4.

Druhá šanca

Mladí Rómovia z obce Varhaňovce v okrese Prešov dostali v tomto školskom roku možnosť doplniť si vzdelanie v tunajšom učňovskom stredisku. S nápadom zriadiť stredisko prišla Združená odevná škola v Prešove. Práve jej vedenie podniklo všetky potrebné kroky na to, aby stredisko mohlo vzniknúť. Dočkala sa však listu z ministerstva školstva, v ktorom ich upovedomili, že túto školskú pobočku otvoriť nemôžu.

■ **Kludia Vaňová**

Keď nemôže ísť Mohamed k hore...

Združená odevná škola preto požiadala o pomoc SOU lesnícke na Sigorde, ktoré podobné projekty s rómskou komunitou rozbehlo už v minulom roku. Podarilo sa im zriadiť učňovské strediská aj v obciach Jarovnice, Červenica, Mirkovce či Žehňa. SOU lesnícke teda prevzalo tento odbor a pokračovalo v začatí. Vychádzali hlavne z toho, že bude lepšie a efektívnejšie, ak prídu za žiakmi oni, pretože žiaci nemajú finančné prostriedky na to, aby chodili do škôl vo vzdialenejších mestách.

Vlani otvorili dve strediská v obci Červenica a v obci Žehňa v učebnom odbore lesná výroba. Vďaka týmto učebným odborom môžu byť prijatí aj žiaci, ktorí nemajú ukončenú základnú školu. „Tú si ukončia na učilišti a zároveň získajú výučný list. Na základe toho sme v tomto školskom roku otvorili ďalšie nové ročníky v Mirkovciach a po dohode a spolupráci so Združenou odevnou školou v Prešove sme otvorili pre nás nový učebný odbor výroba konfekcie. A takto sú zamerané strediská vo Varhaňovciach a v Jarovniciach. Oslovili sme starostov týchto obcí a tí nám poskytlí priestory na zriadenie stredísk. Polovicu nákladov hradí obec, ďalšiu polovicu hradí škola,“ rekapituluje zástupca riaditeľa z SOU lesníckeho na Sigorde Peter Kvašňák.

Združená odevná škola poskytuje žiakom stroje a pracovné stoly a SOU lesnícke zabezpečuje žiakom pracovný odev. Žiaci sú registrovaní pod SOU lesníckym a ministerstvo školstva prispieva na každého žiaka normatívom. Z týchto finančných prostriedkov škola hradí všetky výdavky spojené so strediskom a jeho prevádzkou. Sú to výdavky priamo v stredisku a tiež za pohonné hmoty, keďže učiteľia dochádzajú za žiakmi do strediska.

Z Európskeho sociálneho fondu bude žiakom od decembra tohto roku vyplácané sociálne štipendium. „Štipendium ich veľmi motivuje. Mali sme tu paniu, ktorej dcéra pred nástupom do učňovského strediska pracovala na aktivačných prácach v obci. Peniaze, ktoré dostávala, rodina používala na úhradu poplatkov za spotrebu elektrickej energie. Matka dievčata za mnou prišla a povedala, ak moja dcéra nedostane štipendium, nebudem mať z čoho platiť elektrinu. Keďže žiaci doposiaľ štipendium nedostali, toto dievča zo strediska odišlo

a pracuje opäť na aktivačných prácach, za ktoré dostane 1 700 korún. V hmotnej núdzi sú skoro všetci žiaci. Začnú poberať sociálne štipendium, a aj keď majú osemnásť rokov, nástupom do školy začnú poberať rodinné prídavky,“ hovorí starosta obce Anton Štefko.

Jeden deň v týždni majú teóriu, to sú všeobecnovzdelávacie predmety, a štyri dni v týždni majú praktické vyučovanie, ktoré je založené výlučne na výrobu konfekcie. Začínajú od ručného šitia a pomaly prechádzajú na strojové šitie.

Záujem mladých Rómov o štúdium je veľký. „V každom stredisku je okolo 25 žiakov.

Vo Varhaňovciach ich je 28, v Jarovniciach 26 a v Mirkovciach ich je 25. Aby sa trieda mohla otvoriť, musí ju navštevovať minimálne 17 žiakov. V školstve je systém financovania taký, že škola dostáva na každého žiaka určitý normatív. SOU lesnícke však malo zvýšené náklady, pretože muselo platiť aj tie výdavky, ktoré sú nielen na SOU, ale aj v stredisku. Škola preto oslovila splnomocnenkyňu vlády pre rómske komunity Kláru Orgovánovú. Dosť dlho bolo ticho, až približne pred mesiacom sa nám pani Orgovánová ozvala. Bola nám z jej strany prisľúbená finančná pomoc,“ hovorí Kvašňák.

Mladí, čo nechcú byť piatym kolesom na voze

„Rómska mládež nepokračuje v štúdiu na strednej škole v inom meste hlavne preto, lebo nebude cestovať. Práve preto sme zvolili takýto systém výučby. Tiež to vychádza z ich mentality, pretože potrebujú byť tam, kde bývajú. Uvediem konkrétny príklad: Z chlapcov, ktorí chodili na lesnú výrobu do učňovského strediska, sme vytypovali dvoch-troch, ktorých sme chceli zobrať k nám do školy na trojročný učebný odbor aj na maturitné štúdium, pretože dosahovali veľmi dobré výsledky. Ponúkli sme im možnosť ubytovať sa zadarmo v našom internáte. Boli tam však sotva dva dni a odišli s tým, že u nás nebudú, lebo chcú byť doma. Títo chlapci a dievčatá s nami pritom veľmi dobre spolupracujú, sú aktívni a dochvilní. Vychádzame s nimi bez problémov. Vyžadujú si len odlišný prístup,“ konštatuje Kvašňák.

Podľa vyučujúcej profesorky a majsterky strediska vo Varhaňovciach Márie Fedorovej problém spočíva v tom, že Rómovia nemajú ukončené deviate triedy na základnej škole a prispieva k tomu aj ich zlá finančná situácia. „Máme tu aj takých žiakov, ktorí vyšli zo štvrtého ročníka, aj keď na začiatku bola sta-

Foto © Kristína Magdalenová

novená podmienka, že uchádzač o toto štúdium musí mať ukončenú šiestu triedu základnej školy. Ale sú tu aj žiaci z nižších ročníkov,“ vysvetlila majsterka.

Samotné učňovské stredisko vo Varhaňovciach sa nachádza blízko obecného úradu v budove, ktorá volakedy slúžila ako rodinný dom. Dnes sa tam vzdeláva 28 mladých Rómov. Najstaršia v triede je Michaela Žigová. Má 23 rokov. Do Varhaňovca sa vydala a má jedno dieťa. Ona sama nadšene privítala možnosť doplniť si vzdelanie. Skončila deviaty ročník základnej školy, plánovala pokračovať na strednej škole, stretla sa však s odmietavým postojom svojej matky.

„Svoj život som si predstavovala trochu inak. Chcela som ďalej študovať, dosiahnuť nejaké vzdelanie a stať sa niekým. Chcela som pracovať, zarabať si na seba a neskôr si aj založiť rodinu. Školu som nikdy nebrala na ľahkú váhu. Skončila som deviatu triedu a mala som celkom dobrý prospech. Zdalo sa, že mi moje plány na ceste za vzdelaním nič a nikto neprekazí. Moja mama však bola proti tomu. Bála sa o mňa, nechcela, aby ma moji budúci spolužiaci priviedli na zlé chodníčky, alebo aby mi nebudaj nejako ublížili. Tak som teda ostala doma. Neskôr som sa vydala a založila si rodinu, narodila sa mi dcérka. Napriek všetkému som sa nezdala svojich plánov, a keď sa naskytla možnosť doplniť si vzdelanie, neváhala som. Som mladá a chcem mať v rukách aspoň nejaký papier. Do učňovského strediska som sa dostala cez komunitného pracovníka, ktorý spisoval zoznam záujemcov o toto štúdium,“ hovorí oduševnená Michaela, ktorá si uvedomuje potrebu vzdelania v dnešnej dobe a ktorá má v úmysle získať aj vodičský preukaz. Žiaci totiž majú možnosť prostredníctvom SOU lesníckeho absolvovať vodičský kurz za výhodné ceny. Zaplatia len za pohonné hmoty.

Pri návšteve strediska žiaci zaujali svojou výrečnosťou a ochotou komunikovať. Zvlášť dvadsaťročný Róm Jaroslav Slepčík. Skončil ôsmy ročník základnej školy a v štúdiu na

strednej škole nepokračoval. Je prirodzenou autoritou v triede a podľa slov vyučujúcej Márie Fedorovej je aj organizačným typom. Záujem o štúdium z jeho strany je veľký, mimoškolských záujmov má však Jaro tiež nadostač. „Jaro je veľký organizátor, venuje sa hudbe, skautingu a má mnoho ďalších aktivít. Občas jemu, ale aj jeho spolužiakom pripomínam, že to nesmú robiť na úkor školy a prvoradé je pre nich vzdelanie, lebo len vďaka nemu budú môcť viesť plnohodnotný život. Tiež im zdôrazňujem, že to nie je základná škola. To, že dostali takúto šancu, je pre nich niečo ako elixír života,“ hovorí Fedorová.

Na otázku, ako si predstavuje Jaro svoju budúcnosť, odpovedá: „Veľmi ľutujem, že som po skončení základnej školy nešiel ďalej študovať. Som rád, že som dostal túto skvelú možnosť a chcem ju využiť. Chcem pracovať a zarabať si peniaze vlastným pričinením. My mladí presne vieme, čo chceme od života. Chceme pracovať a byť sebestační a nechceme byť piatym kolesom na voze našej spoločnosti, ale chceme byť jej súčasťou. A na dosiahnutie toho všetkého je potrebné vzdelanie.“

Rodičia žiakov sú radi, že ich ratolesti dostali šancu niečo v živote dokázať. Nájdu sa však prejavy istej nedôvery a vtedy vznikajú konflikty. „Prišli za nami mamičky niektorých našich žiakov s tvrdením, že toto všetko, tá škola tu, je podvod. Dalo nám veľa námahy presvedčiť ich o opaku. Na moment pomohol argument, že my by sme tu predsa tiež nepôsobili zadarmo. Napriek tomu mali určité pochybnosti. Na klasifikačnej porade som preto prosila vedenie školy, aby prišli do Varhaňovca a uviedli veci na pravú mieru a zároveň boli aj nám istou morálnou oporou,“ hovorí Fedorová.

V obci pôsobí aj komunitný sociálny pracovník Roman Gábor. Práve on spisoval zoznam mladých Rómov, ktorí mali záujem študovať na SOU v učňovskom stredisku. Snažil sa ich presvedčiť a informoval ich o potrebe vzdelania. „Na začiatku bolo prihlásených oveľa viac mladých,

každý mesiac niekto odíde. Veľmi ich motivuje štipendium. Kým nenastúpili do strediska, pracovali v rámci aktivačných prác. Neuvedomujú si, že ak chcú poberať štipendium, musia spĺňať určité kritériá. Ak ich nespĺňajú, rodina prichádza o určitý príjem a tlačia na deti, aby školu opustili a nastúpili opäť na aktivačné práce. Veľmi dobre hodnotím prácu učiteľov v stredisku. K žiakom majú veľmi dobrý prístup a dá sa s nimi komunikovať. Žiaci si musia plniť niektoré povinnosti, ktoré vyžadujú. Sú dni, keď sú aj roztopašní, ale vysvetľujem si to tak, že sú mladí a sú vo väčšom kolektíve. Ako komunitný pracovník sa ich snažím presvedčiť, že bez vzdelania sa ťažko presadia. A v tejto spoločnosti musia byť minimálne dvakrát lepší ako majorita, ak chcú niečo dokázať. Hovorím im, že by to mali využiť a nevzdávať sa. Ja sám sa chystám na vysokú školu. U Rómov platí hlavne jedno: dnes sa najem, lebo zajtra ješ nemusím. Žijú v prítomnosti a to je realita. Môžem vynaložiť maximálne úsilie a presvedčiť ich, aké je vzdelanie potrebné a dôležité, ale keď to rodine finančne nevychádza, je to zbytočné a ja to nemôžem ovplyvniť. Je to začarovaný kruh. V takom prípade sa snažím pre nich vytvoriť nové aktivity, ktoré ich zaujmú. Máme skautský klub, v ktorom sa stretávame. Založený bol v roku 2002 a v súčasnosti máme 27 členov, chlapcov. Založil ho kňaz, otec Martin Mekel. Začínali sme s Košicami a Lunikom IX. Teraz však patríme pod Prešov. Chceli by sme však opäť patriť pod Košice, pretože tam zvyčajne prúdi najviac financií a všetko stojí na peniazoch. Mám síce zakúpené spacie vaky i stany, športové potreby, laná, ale s aktivitami súvisia aj iné veci, ktoré si vyžadujú peniaze - napríklad taký prenájom priestorov. Veľmi fandím týmto mladým,“ hovorí o ďalších aktivitách mladých Gábor.

Študenti z Varhaňovca našli cestu k vzdelaniu a azda aj k lepšej budúcnosti. Sami si však uvedomujú, že táto cesta bude plná prekážok a predsudkov. Ale majú to najdôležitejšie - odhodlanie a snahu niečo v živote dokázať. A skvelú príležitosť.

Vždy som vedel, kto som

Roman Gábor pôsobí ako komunitný terénny pracovník v obci Varhaňovce. Má 33 rokov. Ako jeden z mála sa aktívne snaží ovplyvňovať nielen rómsku komunitu, ale aj majoritu a viesť ľudí k zlepšeniu vzťahov oboch kultúr.

■ **Etela Matová,
Klaudia Vaňová**

Odkiaľ pochádzate?

Narodil som sa v malej rómskej osade obce Uľanka pri Banskej Bystrici, odkiaľ je moja matka. Keď som mal päť rokov, odštahovali sme sa do obce Varhaňovce v okrese Prešov. Od vtedy žijem tu.

Aké je Vaše vzdelanie?

Prvý stupeň Základnej školy som navštevoval vo Varhaňovciach, druhý v Šarišských Bohdanovciach. Neskôr som úspešne skončil prešovské gymnázium. Po maturite som chcel ísť študovať právo, avšak finančné možnosti mojej rodiny mi to nedovolili.

Chceli ste byť právnikom?

Áno. Už od malička ma rodičia viedli k tomu, aby som bol ku každému spravodlivý. Týmto spôsobom som chcel pomáhať ľuďom, ktorých neprávom napádajú. Bol som zvyknutý komukolvek povedať, čo si myslím. Naučil som sa už však, že občas je potrebné držať jazyk za zubami.

Aké je vzdelanie Vašich rodičov?

Obaja majú iba základné vzdelanie. Matka sa starala o domácnosť a otec pracoval ako pomocný robotník. Celá rodina bola robotnícka, aj starý otec. Iba strýko mal ukončené SOU.

Streli ste sa s diskrimináciou počas štúdia?

V tom období nebola Základná škola vo Varhaňovciach tak segregovaná. Moji spolužiaci boli väčšinou Nerómia, napriek tomu mi nedali pocítiť, že som iný, že som Róm.

Na gymnáziu sa to ešte zintenzívnilo. Bol som jediný Róm v triede a na škole. Naučil som sa, že ako Róm musím vynaložiť oveľa viac úsilia ako ostatní. Pochopil som, že je dôležité, aby ste sa sami nedištancovali od ostatných.

Prečo ste sa rozhodli študovať??

Už v tom období som vedel, že bez vzdelania zo mňa nič nebude. A nebol som jediný. Pred revolúciou navštevovalo viacero Rómov stredné školy. Všetko sa zmenilo až po revolúcii. Rómia nemali dosť financií na cestovné a iné náklady spojené so štúdiom.

Pravdou však je aj to, že Rómia stratili motiváciu vzdelávať sa. Domnievajú sa, že aj keď vyštudujú, prácu si nenájdu.

Myslíte si, že segregácia rómskych detí v školách sa negatívne odráža na spolunažívaní Rómov a Nerómov?

Je demokracia. Každý si môže vy-

brať školu, lekára. Ťažko ovplyvníme niekoho, aby prihlásil svoje dieťa do školy, ktorú navštevujú prevažne Rómia. Ak však chceme žiť v jednej spoločnosti, musíme sa navzájom tolerovať. Myslím si, že problém „inakosti“ majú aj Rómia v Nemecku, Českej republike a v celej Európe. Na svete je veľa národností, kultúr a slovenská spoločnosť to musí začať akceptovať. To, že niekto má za sededa Róma, to by ešte nemal byť problém.

Takže zmeniť by sa malo predovšetkým myslenie majoritnej spoločnosti?

Myslím si, že majorita zmení svoj postoj voči Rómom vtedy, keď sa zmenia aj Rómia. Rómia totiž akoby prespali dobu. Nechápu, v čom je pokrok spoločnosti, kde je rozdiel medzi tradíciou a neschopnosťou. Ak to pôjde takto ďalej, bude to stále horšie. Majoritná spoločnosť si však musí uvedomiť, že rómska komunita je štrukturovaná a nie všetci Rómia sú rovnakí.

Kedy ste si uvedomili, že ste Róm, že máte istú povinnosť ku svojej komunite?

Vždy som vedel, kto som. Po ukončení štúdia som sa stal členom Rómskej občianskej iniciatívy (ROI). Naučil som sa byť hrdý na rómsku kultúru, rómsky jazyk a iné hodnoty. Tiež som si uvedomil, že moje vzdelanie mi dáva väčšie možnosti Rómom pomôcť.

V posledných voľbách roku 2002 ste kandidoval na post starostu obce ako zástupca rómskej strany ROI, podobne ako súčasný starosta obce Varhaňovce Anton Štefko. Aký je Váš názor na zánik tejto strany?

Je smutné, že terajší zástupcovia strany si nespĺnili svoju povinnosť a nepreregistrovali sa. Členovia s tým nič nenarobia. Kabát však neprevraciam.

Ste zástupcom starostu obce?

Vzdal som sa tejto funkcie. V súčasnosti sa zameriavam na komunitnú terénnu prácu. V obecnom zastupiteľstve však máme 7 rómskych poslancov.

Kedy vzniklo komunitné centrum?

Centrum vzniklo v polovici roka 2003 za podpory Úradu splnomocnenkyne vlády SR a nadácie Inforoma. Projekt, v rámci ktorého komunitné centrum vzniklo sa však koncom roka 2003 skončil a my sme zostali bez finančných prostriedkov.

Ako realizujete aktivity v komunitnom centre bez financií?

Samospráva obce nám poskytuje

priestory a hradí režijné náklady, my sa snažíme vykonávať prevažne voľnočasové aktivity pre deti a, samozrejme, poskytujeme komunite administratívne práce.

Ste štatutárnym zástupcom OZ Devleskere droma, aký je Váš hlavný cieľ?

Spolupracujeme s materskou škôlkou a základnou školou. Naším zámerom je viesť deti a mládež k vzdelaniu. Máme tanečný a spevácky krúžok, učíme deti pracovať s počítačom a v spolupráci s rómskym skautingom pre nich pripravujeme letné vzdelávacie tábory.

Aká je vzdelanostná úroveň mladých Rómov v obci?

Veľmi slabá. V súčasnosti navštevuje len asi päť mladých Rómov z obce strednú školu. V porovnaní so staršou generáciou je to o veľa menej. Problémom je aj predčasný sexuálny život prevažne u mladých dievčat. Chcú sa dobre vydať a starať sa o deti.

Zúčastňujú sa aktivít združenia aj Nerómia?

Nie. Napríklad maškarný ples, festival rómskych piesní či Rozprávkový les, to sú aktivity, ktorých sa zúčastní viac ako 150 detí. Z nich sú nerómske možno tri. Ale aj za to sme vďační.

Prečo podľa Vás Rómia neparticipujú v politickom dianí na Slovensku?

Jednou z príčin je závišť. Rómia si dokážu veľmi závidieť úspech. Ďalšou z príčin je nízka vzdelanostná úroveň. Nemôžeme ich vidieť pracovať na úradoch a podobne ak nemajú vzdelanie.

Máte politické ambície? Chcete kandidovať na post starostu obce?

Ešte nie som pevne rozhodnutý. Zatiaľ ten zámer nemám, avšak je možné, že sa tak v poslednej chvíli rozhodnem.

Aké je podľa Vás postavenie ženy v rómskej komunite?

Od ženy sa očakáva, že sa vydá a bude vychovávať deti. V našom občianskom združení však pôsobia prevažne ženy, takže sú aktívne aj napriek povinnostiam v domácnosti.

Aká je nezamestnanosť rómskej komunity v obci?

Takmer 100 percentná. Pred niekoľkými rokmi, by ste nevideli Neróma, ktorý vykonáva kopácke práce alebo pracuje v technických službách. Bola to výhradne práca Rómov. Dnes je každý rád, že nejakú prácu má. Samozrejme, po revolúcii prišli triedení zamestnancov v spoločnostiach

Foto © Kristína Magdolenová

o prácu Rómia ako prví. Opäť sa potvrdzuje, že ak chce byť Róm úspešný, musí vynaložiť dvojnásobné úsilie.

Čo očakávate od svojich detí? Budete ich viesť k vzdelaniu?

Mám tri deti. Budem šťastný, ak ukončia aspoň stredné školy s maturitou. Chcem ich trochu motivovať aj tým, že sa sám v tomto roku prihlásim na Prešovskú univerzitu na štúdium sociálnej práce.

Mapping rómskych osídlení

(dokončenie z 2. strany)

Bratislavský kraj

V bratislavskom kraji sa v rámci výskumu podarilo zaznamenať 32 rómskych osídlení s necelými 3.600 obyvateľmi. Najčastejšie ide o lokality, v ktorých žijú Rómia v rozptyle medzi nerómskou populáciou. Takýchto lokalít bolo zaznamenaných 14 (43,8 %) a žije v nich vyše 1.600 osôb (45,5 %). Okrem toho sa tu nachádza 6 koncentrácií rómskeho obyvateľstva s približne 1025 ľuďmi (29,1 %), 7 osídlení na okraji obcí (773 osôb/21,9 %) a 5 osídlení vzdialených od materských obcí (123 osôb/3,5 %).

Väčšina osídlení - 26 (alebo 81,3 %) - má dostupný vodovod. Plne odkanalizovaných je 7 osídlení, čiastočne 6 a bez kanalizácie 19 osídlení (59,4 %) bratislavského kraja. Plynové rozvody existujú v 20 osídleniach, čiastočne v 3 osídleniach a úplne absentujú v 9 osídleniach (28,1 %). Elektrifikovaných úplne alebo čiastočne je 96,9 osídlení (29 úplne a 2 čiast-

točne), jedno osídlenie elektrifikované nie je.

Na území kraja sa podarilo identifikovať 35 bytov a 409 rodinných domov osídlených rómskymi rodinami. Okrem toho bolo zistených 162 nelegálne postavených murovaných rodinných domov a 2 drevené, 3 chatrče, 3 unimobunky a 6 nebytových budov obývaných Rómami.

Realizáciu výskumu zadal v roku 2003 Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity. Výskum realizovala nezisková organizácia S.P.A.C.E., Inštitút pre verejné otázky a Krajské centrum pre rómske otázky v Prešove, finančne výskum podporil Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity, Kanadská medzinárodná rozvojová agentúra a Svetová banka.

Spracované podľa materiálu, ktorý bol pripravovaný na zasadnutie vlády SR dňa 21. decembra ako Správa o stave riešenia záležitostí rómskych komunít v jednotlivých regiónoch Slovenska. Bol však z rokovania vypustený.

Rómske listy – dvojmesačník o ľuďoch z druhej strany toho istého brehu

Šéfredaktor vydania: PhDr. Kristína Magdolenová

Redakcia: Jarmila Vaňová, Klaudia Vaňová, Etela Matová, Mária Hušová, Peter Torkoš

Kontakt: rpa@rpa.sk, magdolenova@rpa.sk, tel.: 055 / 632 13 72, web: www.rpa.sk

Vydáva: Rómska tlačová agentúra, Košice

Riaditeľ: Ivan Hriczko, výkonná riaditeľka: PhDr. Kristína Magdolenová

Činnosť Rómskej tlačovej agentúry v roku 2005 podporili: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR,

Ministerstvo kultúry SR, Network Media Program – OSI Londýn, Britská ambasáda v SR, Nadácia otvorenej

spoločnosti – Open Society Foundation a The World Bank Slovakia

Sadzba: Ondrej Lehocký Tlač: Harlequin Quality, s. r. o. Košice

Náklad: 25 000 kusov

NEPREDAJNÉ

Vydávanie povolené MK SR reg.č. 2883/2002